

ምኒልክን ብትወቅሱ ማንነታችሁን ትረሱ !

ፕ/ር ኃይሌ ላሬቦ

የኔልሶን ማንደላን ለቅሶና ቀብር ሳይ በጣም ተገረምሁ ብቻ ሳይሆን እፍሪቃዊ መሆኑ ራሱ አከራኝ። ከዚህም ተነሥቼ፣ ታሪክን ወደኋላ መለስ ብዬ በኅሊናዬ መስተዋት ቃኝቼ ሳበቃ፣ ጊዜው እንደዛሬ ሁኖ ቢያመችለት ኖሮ፣ እንደሳቸው ሊለቀስ የሚገባ ሰው በአፍሪቃ ምድር ከዚህ በፊት ታይቶ አይታወቅምን ብዬ ራሴን በራሴ ደጋግሜ ጠየቅሁ። ማንዴላ የሚደነቁት፣ በቀለሙ በመጀነንና፣ በዘመናዊ መሣርያው በመተማመን፣ በበላይነት ረግጬው ልግዛው ብሎ፣ ለብዙ ዘመናት በሥልጣን ላይ ሁኖ ያሠቃይ የነበረውን ጨቋኙን የነጮች ግዛት ከነሥርዐቱ አሸንፈው፣ ለሀገራቸው ጥቅር ሕዝብ የድል ዋንጫ አገናኝተው፣ ነፃነቱንና ክብሩን ስለመለሱለት ነው። ግፈኞቹን የድሮ ጠላቶቻቸውንም እንደመበቀል ፈንታ በፍቅር ያዟቸው። ሁሉም የደቡብ አፍሪቃ ዜጋ በጎሣና በዘር፣ በሃይማኖትና በቀለም ሳይለያይና ሳይከፋፈል፣ ታዲያ በመቻቻል፣ ባንድነትና በፍቅር ተቀራርቦ እንዳንድ ሀገር ሕዝብ እንዲኖር አደረጉ። ለኻያ ሰባት ዓመታት በእስራት ራሳቸውን በመሠዋት፣ ጠላታቸውን በማሸነፍ፣ ራሳቸውንና ሀገራቸውን ያከሩ ደግና ብልህ መሪ፣ ሰውን በማንነቱና በእምነቱ ሳይሆን በሙያውና በችሎታው የሚፈርጁ፣ ጠላትን እንኳ የሚራሩና የሚወዱ ሰው ነበሩ። ይኸንን በዐይነ ጎሊናዬ መላልሼ ካሰላሰልሁ በኋላ፣ የዓለምን ታሪክ ደግሞ ቃኝቼ ሳበቃ አንድ እጅግ በጣም ታላቅ ሰው አገኘሁ። አፄ ምኒልክ።

አፄ ምኒልክ በሠሩት ሥራ፣ ባሳዩት ብልሃትና ደግነት፣ ከኔልሶን ማንዴላ በምንም መልክና ሚዛን ይበልጣሉ እንጂ፣ ያንሳሉ ብዬ አልገምትም። በኔ ብቻ ሳይሆን በብዙ አፍሪቃውያንና የዓለም ምሁራን አስተያየት በጣም ይበልጧቸዋል። ኔልሶን የጥቅርቶችን እኩልነት በአገራቸው ከማስከበር ውጭ በሌላው ዘርፍ ብዙ አልገፉበትም። የደቡብ አፍሪቃ ጥቁር ሕዝብ በነጮች የተወረሰውን ሀብት በፍጹም መልሶ አላገኘም። ነጮቹ አሁንም እንደድሮው በቅጥራቸው የአገሩ ሕዝብ ከመቶ ዐሥሩ እጅ እያሉ፣ ግን ከመቶው ሰማንያ እጅ በላይ የሚሆነውን የሀገሩን ሀብት እየተቆጣጠሩ ናቸው። ይኸ የማይካድ ሐቅ ነው። ከሁሉም የባሰ ደግሞ ያገራቸው ጥቁሮች በመጨረሻ ላይ ድል-ቢያደርጉም፣ በነጭ ተሸንፈው መገዛታቸው ራሱ በመንፈሳቸውና በታሪካቸው ውስጥ የማይሸር አሳዛኝ ጠባሳ ትቶባቸዋል። ስለዚህም እንደሌሎቹ ለአውሮጳውያን ቅኝ አገዛዝ እንደተዳረጉ ሕዝቦች ሁሉ የዝቅተኝነትና የውርደት ስሜት በየሄዱበት እንደማይለያቸው ግልጥ ነው።

የአፄ ምኒልክ ሥራ ይኸንን ሁሉ ለኢትዮጵያውያን አስወግዶላቸው፣ ከፍተኛ በራስ የመተማመንና ከማንም (ፈረንጅም ጭምር) አላንስ ባይነትን፣ የልዕልናንና የኩራትን ስሜት እመንፈሳቸው ውስጥ ቀርጿል። ጆን ቦየስ የተባለ ጸሓፊ፣ የምሥራቅ አፍሪቃን የእንግሊዝ ግዛቶች ዙሮ ካየ በኋላ፣ ከኢጣልያን ወረራ በፊት ወደአዲስ አበባ ሲደርስ እጅግ የገረመው ነገር ቢኖር፣ ለመጀመርያ ጊዜ “አንድ አፍሪቃዊ ነጮችን እያዘዘ ቤት ማሠራቱን ማየቱና”፣ ኢትዮጵያውያን ፈረንጆችን “ባሮች እያሉ ሲጠሩዋቸው” መስማቱ ነበር። እንዲሁም ኢጣልያ ሀገሩን ለሁለተኛ ጊዜ ሲትወርር ወደኬንያ የሸሹትን የኢትዮጵያን ሰደተኞች፣ ቅኝ ገዢዎቹ እንግሊዞች፣ በተለመደው በዘር ተፋሰስ ድርድራቸው መሠረት፣ ከዕርከኑ ሥር ከነበሩት ከሌሎቹ አፍሪቃውያን ቢያስቀምጧቸው፣ ከፍተኛ ትርምስ ፈጠሩ። እንግሊዞች “ኢትዮጵያውያን” የሚል ሌላ ከሌሎቹ አፍሪቃውያን ከፍ ያለ ዕርከን ሲፈጥሩ ብቻ ነው ሰላምና ሥርዐት የሰፈነው። ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ቢያውቅም ባያውቅም በገዛ ራሱ የመተማመንና የመንፈሳዊ ኩራት አለው ብል አልሳሳትም። ይኸም የአፄ ምኒልክ የሥራ ውጤት ነውና ሁሌዬ ልመሰገኑ ይገባቸዋል። ኢትዮጵያዊ የሆነ ሁሉ ለሳቸው ተከፍሎ የማይዘለቅ ከፍተኛ ውለታ አለበት።

አፄ ምኒልክ ኔልሶን ማንዴላን ይብላጡ እንጂ በብዙ መልክ ግን እንደሰጠው የታደሉ አልነበሩም። ማንዴላ የወረሱት በዘመናዊ መልኩ የተዋቀረ፣ አንድነቱ የጠነከረ፣ በሥልጣኔ የዳበረ፣ በዓለም መንግሥታት የታወቀ፣ ዳሩና ድንበሩ የማይደፈር መንግሥት ነው። ምኒልክ ግን ይኸ ዕድል አልገጠማቸውም ብቻ ሳይሆን፣ መልሰው ያዋሁዱት የኢትዮጵያ መንግሥት ጥንታዊነትና አስደናቂ ታሪክ ቢኖረውም፣ ፈርሶ በመገነባት ላይ ያለ ነበር። ለግንባታው አፄ ቴዎድሮስ መሠረቱን ጣሉ። አፄ ዮሐንስ ደግሞ ተመልሶ ከመፍረስ አዳኑት እንጂ ለግንባታው ጊዜና ዕድል ግን አላገኙለትም። እንግዲህ አሁን የሚንኖርባት

በዘመናዊ መልኩ የተዋህደችው የኢትዮጵያ ጥንታዊና አኩሪ ታሪካ እንደተጠበቀ ሁኖ፣ በአብዛኛው የአፄ ምኒልክ እጅ ፍጡር ናት ማለት ይቻላል።

እውነት ነው ኢትዮጵያ በብዙ ረገድ ከደቡብ አፍሪቃ ትለያለች። አንደኛ የቆዳዋ ስፋት፣ የመሬቷ ይዘትና ቅጽ፣ የሕዝቧ ባህልና ዐይነት፣ አንዳንዴ ይቀየር እንጂ፣ ከዚህ በላይ እንዳልኩት፣ ከጥንት ዘመን የነበረች ሀገር ናት። እስከስምንተኛ ዘመን ድረስ ባለው ጊዜ ውስጥ፣ በግልጥ የአካላቷ ቀንድ ግዛቶቿ የነበሩት አካባቢዎች አሁን የሉም። መናገሻዋ አክሱም በነበረችበት ወቅት፣ አሁን ጂቡቲና ሱማሌ በመባል የሚታወቁት መንግሥታት ከዋናች ግዛቶቿ መካከል ነበሩ፤ ዛሬ ራሳቸውን የቻሉ መንግሥታት ሁነዋል። ምናልባት የበሰለ፣ የተራቀቀና አርቆ የሚያስብ መንግሥት ሲኖራቸው፣ አንድ ቀን ወደ ጥንት እናታቸው መመለሳቸው አይቀርም ይሆናል። እንዲሁም መሠረታዊ ግዛቷ የነበረችው የዱሯ ምድረ ባሕር፣ የቅኝ ገዢዎቿ በሰጧት ስም የሚትጠራው የዛሬዋ ኤርትራ። የድብልቅልቅና የጨለማ ዘመን በሚባለው ከዘጠነኛ እስከዐሥራ ሁለተኛ ዘመን ድረስ በነበረው ጊዜ ውስጥ፣ የመሬቷ ቆዳ ይዘት ሆነ፣ ያስተዳደሩ ሥርዐት በግልጥ አይታወቅም። ይሁንና ከአፄ ዐምደ-ጽዮን እስከግራኝ ወረራ፣ ከዚያም በመጠኑ እስከዘመነ መሳፍንት ድረስ የነበረው የግዛቷ መልክና ስፋት ከአሁኑ እንደሚበልጥ፣ የሕዝቧም ዐይነት ለየት እንደሚል ጥርጥር የለም።

ዳግመኛ ከደቡብ አፍሪቃ የሚለያት ዋናው ነገር ቢኖር፣ ኢትዮጵያ የተፈጠረችውና የተገነባችው ባዕዳን በሆኑ በውጭ ሀገር ወራሪዎች ሳይሆን በገዛ ነዋሪዎቿ ትብብርና እጅ ነው። ኔልሶን ማንዴላ ሲታገሉ፣ “ነጮች ከሌላው የሰው ዘር በላይ ናቸው፣ እግዚአብሔር ዓለምን የማሠልጠን አላፊነትና አደራ እጭንቃቸው ላይ ስለጣለባቸው፣ ነጭ ያልሆነውን የሰው ዘር በሙሉ አንበርክኮ የመግዛት ግዴታ አለበት” የሚለው ፍልስፍናና አስተሳሰብ እንደነውር በሚቆጠርበት ዘመን ነው። እንደገና አፄ ምኒልክ ግን በዚህ ረገድ በጣም ይለያሉ። የነጭ የበላይነት ፍልስፍናው በአሳብ ደረጃ በገነነበት ጊዜ ብቻ ሳይሆን፣ በግብር በሰፈነበት፣ በመላው ጥቁርና ነጭ ዘር ባልሆነበት ዓለም ላይ በሰፊው በነገሠበትና፣ ምርኮውም በሆነበት ዘመን ነው ዘመናዊቷን ኢትዮጵያን ያዋህዷትና ሊገነቧት የበቁ። እንዲያውም የነጭ ዘር ሕዝቡንና ሀገሩን እንደሌላው ዓለም ምርኮው ሊያደርግ ቢቃጣ፣ “የለም ሌላ ጋ ሂደህ ተጀነን እንጂ፣ ኢትዮጵያን ሀገሪንና ሕዝቤን እንኳን አትነካብኝም” ብለው፣ ሕዝባቸውን በማስተባበር ከጉናቸው አሰልፈው፣ ነጩ ራሱ በፈጠረውና፣ ይተማመንበት በነበረው መሣርያ ድል አድርገውት፣ ልኩን ያስገቡትና፣ የነጭ ዘር እንደሌላው የሰው ዘር መሆኑን፣ ለሱም ለራሱ ሆነ ለሌላውም የዓለም ሕዝብ በሙሉ ያስተማሩት፣ በዓለም ውስጥ የመጀመርያው መሪ ናቸው። ይኸንንም ከሳቸው በመማር ይሁን አብነታቸውን በመከተል፣ ዘጠኝ ዓመት ቆይተው ጃፓኖች ደግመውታል።

ያፄ ምኒልክ ትልቅነት የነጮችን አምባገነንነትና ጦር ማሸነፍ ብቻ አይደለም። ያገራቸው ሕዝብ ራሱ “የምኒልክ ነገር ይመስለኛል ተረት” እስከሚል ድረስ ባስተዳደር፣ በለጋሥነት፣ ለሀገርና ለሕዝብ በሠሩት ሥራቸው ሆነ፣ ባሳዩት መርህና ፍቅር፣ በኢትዮጵያ ታሪክ ብቻ ሳይሆን፣ በዓለም ታሪክ ውስጥ ወደር የላቸውም። በቅርቡ ልበ-ወለድ ታሪክ እየተፈጠረ፣ ሥራቸውንና ዓላማቸውን በማጣመም፣ ከብራቸውን ስላገደፈ፣ ምንነታቸውንም ስለገደለ፣ ቁም ማየቱ ተገቢ አይደለም በማለት ይህችን አጭር ጽሑፍ ለማበርከት ተገደድሁ። ቢትንዛዛም ረጋ ብላችሁ በጽሑፍ እንደምታነቧትና እንደምትደሰቱባት፣ ዕውቀትም እንደምትቀስሙባት እተማመናለሁ።

በአገራችን “ማን ይንገር የነበረ፣ ማን ያርዳ የቀበረ” የሚባል አባባል አለ። አባባሉ ትክክል ነው። በአካል በቦታው ተገኝቶ በገዛ ዐይኑ አይቶ ከሚነግር ሰው፣ የበለጠ ምስክርና ማስረጃ ሊኖር አይችልም። እኔም በአፄ ምኒልክ ዘመን አልኖርኩም። ግን የታሪክ ተመራማሪ እንደመሆኔ መጠን፣ በጊዜአቸውና ከሞቱም በኋላ እስከቅርብ ጊዜ ድረስ፣

ስለሳቸው በኢትዮጵያና በሌላ አገር ሰዎች የተጻፈውን ሆነ፤ እሳቸውም በሕይወታቸው ዘመን ለአስተዳዳሪዎቻቸውና ለሌሎች የጻፉትን ጽሑፎች በሰፊው አንብበዎቻቸው አለሁ። በተጨማሪም ሳይጻፍ በአፈ-ታሪክ ስለሳቸው የሚወራውንም ሰምቻለሁ። የታሪክ ምሁር እንደመሆኔ መጠን፤ የተጻፈውን በሙሉ ደጉንም መጥፎውንም በድፍኑ እንደእውነት አድርጌ አልቀበለውም። ጽሑፉ እውነተኝነት አለው ብዬ ከመቀበል በፊት፤ የታሪክ ምሁራን ዉስጣዊና ውጫዊ ኅሠሣዎች የሚሉትን ትንትኖች በጽሑፉ ላይ በመጠቀም፤ እውነቱን ከሐሰቱ፤ ድርጊቱን ከምናቡ ማበጠር ይኖርብኛል።

ኅሠሣውም፤ ደራሲው የጻፈበትን ምክንያት፤ ለመጻፍ ምን ወይንም ማን እንዳነሣሣው፤ ወጪውን ማን እንደሸፈነለት፤ ለጽሑፉ አንባቢ ደግሞ ምን ዐይነት መልእክት ሊያስተላልፍ እንደፈለገ፤ የጽሑፉ ግብ ምን እንደሆነ፤ ድርጊቱ በሚፈጸምበት ጊዜ በአካል ተገኝቶ ወይንም ከሌላ ምንጭ ወስዶ ነው የጻፈው፤ የሚሉትንና እነሱንም የመሳሰሉትን ጥያቄዎች ማንሣት ያስገድደኛል። ጥያቄዎቹም የጽሑፉን እውነተኝነት ለመገንዘብ በጥቂቱም ቢሆን ይረዳሉ። ለምሳሌ ያህል አንድ የኢጣልያን ተወላጅ የሆነ ዘውገኛና የስዊስ ሰው ባዜ ምኒልክ ላይ ቢጽፍ፤ ለመጽሐፉ ንጉሡ ከሠሩት ሥራዎች መካከል የሚመርጠው የራሱን ዓላማና እምነት የሚያራምደውንና የሚያንጸባርቀውን እንጂ የሚፃረረውን አያገብም። ቢመርጥም ያ ጥሩ ሁኖ የሚታየው ድርጊት ከንጉሡ የሥራ ልማድ ውጭ እንደሆነ አድርጎት ያቀርበው ይሆናል። የዘውገኛው ጣልያን ዝንባሌ ኢትዮጵያ የሚደነቅ ጥንታዊ ታሪክ ቢኖራትም፤ አሁን ያለችው በአረመኔነትና በጨለማ ዓለም ውስጥ ተዘፍቃ ስለሆነ፤ ኢጣልያ የማሠልጠን ግዴታ ስላለባት፤ አገሩን በውድም በግድም መያዝና ማስተዳደር አለባት ነው። ስለዚህም በጽሑፉ የአፄ ምኒልክን ሥራ ሁሉ፤ ደጉንም ጭምር ወደማጥላላት፤ ጭካኔያቸውን ያሳያል የሚለውን ጎን ወደማጥላት ያዘነብላል። ስዊስ ግን ሀገሩ በቅኝ ግዛት ቅርምቻ ፍላጎት ስለሌላት፤ አሳቡ ከመላ ጎደል ቀናናነት ይኖረዋል። ስለዚህም ኢትዮጵያ ከጥቁር አፍሪቃ የተለየች ጥንታዊት የሥልጣኔ አገር መሆኗንና፤ አፄ ምኒልክም በዘመናዊ ሥልጣኔ ከገፉት አገሮች መካከል አንዷ እንዲሁሆን፤ ሌት ተቀን የሚሠሩ ታታሪ መሪ መሆናቸውን ማሳየት ይሻል። ስለዚህም የንጉሡን አብዛኛውን ሥራቸውን ሲያወድስ፤ መጥፎ ጎን ካላቸው ደግሞ፤ ሌሎችም በሳቸው ሁኔታና ቦታ የነበሩ መሪዎች የፈጸሙት ተመሳሳይ ፣ እንዲያውም የከፋ ድርጊት መኖሩን ስለሚገነዘቡ፤ አደባብሶት ያልፋል ወይንም አቃልሎት ያቀርባል። በነዚህ ሁለት አወዛጋቢ ጽሑፎች መካከል አበጥሮ እውነቱ የት እንዳለ ማወቅ የታሪክ ባለሙያ ሥራ ነው።

ደጋግሜ እንዳመጥኹት፤ በየቃሌው [መነጋገርያ=ፓልቶኩ]ና፤ በሌላውም ዘመናዊ መገናኛ፤ በጎጥና በጎሣ ፖሊቲካ የሚመሩት ዓላማቸውና እምነታቸው ዘውገኛነትን ማራመድ ስለሆነ ነው መሰለኝ። ስለአፄ ምኒልክ ጠንካራ ጎን በፍጹም ሊያነሡና በእምነታቸውም ውስጥ ሊያንጸባርቁት አይፈልጉም። ዐወቆ የተኛውን ማንቃት እንደማይቻል ሁሉ፤ እነዚህም በይፋ ለተወሰነ ዓላማ የቆሙ እንደመሆናቸው፤ ምንም ዐይነት ማስረጃ ቢቀርብላቸው ስለአፄ ምኒልክ ጥሩነት ሊቀበሉ ዝግጁ አይሆኑም። እንደፈሊጥ የሚቆጥሩት ምንጮቻቸው፤ በየቡናና በየመሸታ ቤቱ ከመሳዮቻቸው የሚወራው ወሬና ልበወለድ ታሪክ፤ ካልሆነም በቋንቋም በባህልም ባዕድ የሆኑት ፈረንጆች ለራሳቸው አገር ጥቅምና ለእንጀራቸው ሲሉ የጻፉት ጽሑፎች ናቸው ። እነዚህም የእምነታቸው ባርያ ስላደረጓቸው፤ ማወናበድም ሥራቸው ሁኗል፤ እውነትም ነፃ እንዳታወጣቸው ይሸጧቸዋል፤ አይጠጓትም ማለት ይቻላል። ስለዚህ ይኸንን ጽሑፍ እንዳነበቡ፤ እንደልማዳቸው የጥላቻቸውን ነጎድጓድ፤ የስድባቸውንና የክሳቸውን ወጫፎ እንደሚያወነጭፉብኝ አልጠራጠርም። ከዚህ በፊት እንዳየሁት፤ ከሊቁ እስከተራው፤ ሥራቸው ከሌሎች ላይ የግለሰቡን በተናጠልና በስውር ማጥቃት እንጂ እንዳይጋለጡ ፈርተው በግሁድ አያደርጉትም።

እዚህ ላይ አንድ ነገር ማንሣት እሻለሁ። በሺ ሁለት መቶ መኻል ላይ በዋሺንግቶንና በአካባቢዋ ለሚኖሩ ኢትዮጵያውያን ዜና በሚያሠራጭ ኢትዮጵያዊነት በተባለ ሬድዮ ጣቢያ ላይ በተከታታይ ስለኢትዮጵያ ወቅታዊ ሁኔታዎች ሰፋፊ ቃለ-መጠይቆች እስጥ ነበር። ስለአሮሞ ኅብረተ-ሰብ እውነተኛውን ታሪክ ብገልጽ፤ ቁሸታቸው ያረረባቸው ዐዋቂ ነን የሚሉ ጥቂት አሮሞን እንወክላለን ባዮች ስድስት ግለሰቦች1፤ የተናገሩትን እጅግ በጣም አፋልሰውና አከላልሰው በማጣመም ጽፈው ለሁሉም አለቆቼ በተዋረድ2 ላኩ። ከነዚህም አንዱ ሊቅ አሰፋ

ጀለታ ሲሆኑ፣ ስለአሮሞ አንድ የምርምር

1 . ግለሰቦቹ በቴነሲ ዩኒቨርሲቲ በኅብረተ-ሰብ ጥናት ክፍል ውስጥ መምህር ሊቅ አሰፋ ጀለታ፣ ስሟን እንኳን በትክክል መጻፍ የማትችል አድራሻዋም ምንኔቷም ያልታወቀ ሊቅ አስናቆች ነጋሳ (የእጅ ፊርማ ግን ያንድ በጆርጃ አስቴት ዩኒቨርሲቲ ውስጥ የሚያስተምር በደምብ የማውቀው የታሪክ ሊቅ ይመስላል)፣ እንዲሁም መያቸውና አድራሻቸው ያልታወቀ አቶ በቀለ ቶሎሣና አቶ አበራ ተፈራ፣ የዋሺንግቶን የአሮሞ እርዳታ ድርጅት ሊቀ-መንበር ንጉሤ ቢራቱና፣ ከኮሎምቡስ አሃዮ የአሮሞ እርዳታ ማኅበር ሠራተኛ አቶ ጉሉማ ባልቻ ነበሩ።

2 . እንዲሁም በተጨማሪ ለሲኦኤል፣ ለኮንግረስ ለሌሎችም እንደነየተባበሩት መንግሥታት የመሰሉ የዓለም ዐቀፍ ድርጅቶች ሬድዮ ጣቢያውን ሲከሱ ልከዋል። Page 7 of 47

መጽሐፍ3 የጻፉ ምሁር ናቸው። ጽሑፉም ባንድ በኢትዮጵያ ታሪክ በጣም በታወቀ እንግሊዘዊ ምሁር ታይቶ፣ “ይኸ መጽሐፍ ለቆሻሻ መጣያ ቅርጫቴ ካልሆነ በስተቀር ሌላ ምንም ዐይነት ጥቅም የለውም” ሲል አቃቂር የጻፈበት ነው። የኔም ግንዛቤ ከዚህ ይከፋል እንጂ አይሻልም።

3 . የመጽሐፉ አርእስት Asafa Jalata, Oromo Nationalism and the Ethiopian Discourse: The Search For Freedom and Democracy, Red Sea Press, 1998 ነው።

4 . ለሊቅ አሰፋ ጀለታ መልስ፣ በጠበቃ ደብዳቤ ለዩኒቨርሲቲው ተጽፎ፣ ፕረዚደንቱ ተገቢውን እርምጃ እንወስዳለን ብለው መልሰዋል።

ዋና ቁም ነገር፣ እነዚህ ሊቅ አሰፋ ጀለታን የመሰሉት፣ ኢትዮጵያ አገራቸው ብዙውን ጊዜ የሚበላ አጥቶ ጦሙን ከሚያድር ከተራ ድኻ ግብር በተገኘው ሀብት፣ በነፃ አስተምራቻቸው ለወግና ለማዕርግ ካበቃቻቸው ወዲያ፣ በየቦታው እየዘሩ፣ በቅኝ ገዢዎ ኢትዮጵያ እንደደቡብ አፍሪቃ ጥቅሮች መብታችንን ተነፍገን በጭቆና እንኖራለን እያሉ መስበካቸው ብቻ ሳይሆን፣ ብልሹ አቋማቸውን መቋቋም ሲያቅታቸው የማይታመን ውሸት ፈጥረው አቻቸውን ከሥራ እንዲባረሩ ዘመቻ እስከማካሄድ ድረስ መዘቀጣቸው ነው። በቅርብ ጊዜም በዶፕሌሪ ፊደሎ በስጠሁት ቃለ-መጠይቅ ተበሳጭተው፣ ጥቂቶች እሜይሌን ከየት እንዳገኙት አላውቅም፣ የአቋሜን ስሕተት ሊያስረዱኝ ጽፈውልኝ ነበር። በጣም የገረመኝ ነገር ቢኖር፣ መያቸውና ዕውቀታቸው በምንም መልኩ ከታሪክ ትምህርት የማይገናኝ ሁኖ ሳለ፣ በታሪክ ውስጥ ገብተው ሊፈተፍቱና ሊያስተምሩኝ ይሞክራሉ። ወይ ጉድ አልሁኝ፣ ላምነው ስላልቻልኩ። ለነዚህ ዐይነቱ ታሪክ ማለት ማንም አፈ-ጮሌ ገብቶ የሚፈተፍትበት የጥናት ዘርፍ ይመስላቸዋል። ይኸንን ዐይነት ክብረ-ቢስነት በኤርትራውያን ምሁራን ዘንድ አስቀድመን ስላየንና ስለለመድነው፣ ብዙዎቻችን አንገረምም ይሆናል። ግን ታሪክ ሲደገም እያዩ ዝም ማለት አላፊነትን መርሳት ነውና እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ ተቃውሞውን በግልም በወልም በሥራ የማሳየት ግዴታ ያለበት ይመስለኛል። እንዳልኩት ይኸ ጽሑፌ ከነዚህ አንጃ ግራንጃ ከሚነዙ ብዙ ውርጅብኝ እንደሚያመጣብኝ ርግጠኛ ብሆንም፣ እነርሱን ፈርቶ ወይንም ለማስደሰት ተብሎ በእውነት የተመሠረተ ሐቅን ላገር ሕዝብ ከማስተማርና ከማሳወቅ ወደኋላ ማለት የተጣለብንን አላፊነትን መርሳት ስለሆነ፣ ምንም ጊዜ ወደኋላ ማፈግፈግ አይገባም። ወደዋናው አርእስቴ ከመመለሴ በፊት አንድ ነጥብ ላንህ። ይኸውም በኅብረ ብሔር የቆሙትን ይመለከታል። እነዚህ አፄ ምኒልክን በተመለከተ፣ በአቋማቸው እንደገጠኞቹና መንደርተኞቹ አክራሪዎች ባይሆኑም፣ ብዙውን ጊዜ የንጉሡን ደካማውን ጎን ማየትና መቀበል ያዳግታቸዋል። አፄ ምኒልክ፣ ምንም እንኳ ወደር የሌላቸው ታላቅ መሪ ቢሆኑም፣ ሰው ናቸውና፣ ሰው መሆናቸው አንዳንዴ በፍጹም እስከመረሳት ስለሚደርስ መጠንቀቅ አስፈላጊ ነው። እውነት ከሁለት ጽንፈኞች ጎን ኑሮ አያውቅም። ሁሌም በመካከል ላይ መሆኑን አንርሳ።

ጽሑፌ በታቻለው መጠን አፄ ምኒልክ ማን እንደሆኑ፣ የኢትዮጵያን አንድነት መልሰው እንዴት እንዳሳደሱ፣ ከዚያም አገሪቷን እንዴት እንዳስተዳደሩ ባጭሩ ሊገልጥ ይሞክራል። ለመሆኑ አፄ ምኒልክ ማናቸው ከሚል ጥያቄ ልጀምርና ከዚያ ወደሌላው አርእስት በረድፍ በረድፉ ልሂድ። ከመጀመሪያ በፊት ግን አንድ ነገር አጥብቄ ላሳሰብ። ለሱም ጄነራል ጂገማ ኬሎ ካሉት ከፍተኛ ትምህርት ካዘለ ንግግር ልነህ።

ጄነራል ጂገማ ኬሎን ታወቋቸው እንደሆነ አላውቅም፤ ግን ጄነራሉ ገና በዐሥራ አምስት ዕድሜያቸው አካባቢ፣ ኢጣልያን ሀገራችንን ከወረረ በኋላ፣ ሽማግሌና ሕፃን ሳይለይ ሲገድል፣ ያገሩን ሀብት ሲዘርፍ፣ ሚስት ሲደፍር፣

ያልተከለውን ዛፍ ለገበያው ሲቆርጥ፣ ያላሳደገውን ፈረስ ቀምቶ ሲጋልብ፣ ያላቀናውን መሬት ከሕዝብ ዘርፎ ከባሕርማዶ ላመጣው ወገኑ ሲሰጥ፣ ቤቶችንና ቅዱሳት ስፍራዎችን ሲያቃጥልና ሲያረከስ አይተው፣ ወንድሞቻቸውንና እንቶቻቸውን አስከትለው፣ ሊዋጉ ጫካ የገቡና፣ ኋላም በዚህ አፍላ ዕድሜያቸው፣ የሦስት ሺ ዐምስት መቶ አርበኞች መሪ የነበሩ፣ በብዙ ጉራ በመዋላቸው “የበጋው መብረቅ” የሚል ስያሜ የተሰጣቸው፣ ነፃነት ከመጣ በኋላም ለጄነራልነት ማዕርግ የበቁ መሪ ነበሩ። የአሮሞ ብሔረ-ሰብ እንደመሆናቸው፣ የልጅነታቸው ትልቁ ሕልማቸው፣ መላልሰው እልፍ ጊዜ ስለሰሙት፣ ሺ ግዳይ እንደጣሉት እንደቅድመ አያታቸው ጎዳና ነሞ፣ ብዙ ሰው በመግደል ጀግና መሆን ነበር። ታዲያ ይኸንን የሰማ አንድ ጋዜጠኛ ጀኔራል ጃገማን፣ “ልጅ ሳለህ ሕልምህ ለምን እንደቀድሞ አያትህ ሰው በመግደል ብቻ ተወሰነ” ብሎ ቢጠይቃቸው፣ ጃገማ በጣም ሳቁና፣ “አየህ ጉበዝ፣ በዚያን ጊዜ ከሽማግሌዎቹና ከሞግዚቱ እሰማ የነበረው የቅድመ-አያቴን ታሪክና ጦርነቱን ብቻ ነው። ሌላው ቀርቶ ከእረኛ ጋር እንኳ አልገናኝም ነበር። በቀበሮ ጉድጓድ ሁነህ ዓሣ ነባሪ ይታይሃለን። አይታይህም። ስለዚህ እንዳሁኑ ልጆች ሐኪም፣ መሐንዲስ፣ ፓይላት፣ ሳይንቲስት ... ለመሆን ላሰብ አልችልም። ምክንያቱ ደግሞ በኔ ዘመን ይኸ አልነበረም። እንደማንኛውም ልጅ ሕልሜና ምኞቴ ከምሰማውና ከማየው የወጣ አይደለም” ብለው መለሱ። በጣም ጥሩ መልስ።

ጃገማ እንዳሉት ሰው የቀዬው ፍጡር ነው። አሳቡም ሆነ ምኞቴ የሚቀረፀውና የሚያንፀባርቀው በአካባቢውና በጊዜው ካለው፣ ካየው፣ ከሰማው ነው። ያንድ መሪም ሆነ ሥራው መፈረጅ ያለበት እሱ በነበረበት ጊዜና ወቅት አንፃር እንጂ ለምን በኔ ጊዜ እንደሚሠራና እንደሚታሰብ አልሠራም ወይም አላሰበም ማለት አይቻልም። ለምሳሌ በብዙ አውሮጳውያን ዘንድ ከወደአንድ መቶ ተኩል ዓመታት በፊት፣ ሕፃናት በክፉ ዐይን ይታዩ ስለነበር፣ አለምንም ጥያቄ በተለያዩ መልክ መግደሉ የተለመደና ከፍተኛ ተቀባይነትም ያለው ነበር። የኛ ሥራ አሁን እንደጭካኔ የሚታየውን እንደዚህ ዐይነቱ ድርጊት መኖሩን፣ ለምንስ ያደርጉ እንደነበር ማወቅና በታሪክ ሂደት በጊዜያችን የመጣውን መሻሻል ተገንዝበን በዚያው ላይ ይበልጥ እንዲሻሻል መገንባት እንጂ ማውገዥ ዋጋ አይኖረውም። ሰንቱንስ አውግዘን እንዘልቃለን። ማውገዝ ብቻ ከሆነማ ማንኛውም የሰው ዘር የመኖር መብት የለውም፤ ከነአካቴው ማለቅ አለበት። እያንዳንዱ ኅብረተ-ሰብ በታሪክ የፈጸመው ግፍ ተጽፎም ተነግሮም አያልቅም። የራስን ኅብረተ-ሰብ ዐመፅ እያስተሠረዩ፣ የሌላውን ማጋነን ግን ፍርድ-ገምድልነትም ግብዝነትም ነው። ልክ በወንጌል ውስጥ የራሳቸውን ጉድ ሳያውቁ፣ ኢየሱስ አመንዝራይቱን ሴት በድንጋይ እንድትወገር እንደጠየቁት ምሁራንና ፈሪሳውያን እንደማለት ነው። ይሁንና ዘመን በዘመን እየተተካ ሲሄድ፣ የሰው ልጅ ገጠመኝ እየሰፋ፣ የፈጠራውም ችሎታ እየረቀቀ፣ የራሱም ሆነ የኅብረተ-ሰቡ ባሕርይና አስተሳሰብ እየተሻሻለ ይሄዳል፤ እየሄደም ነው። ከአውሬነት ወደሰብአዊነት፣ ከግፍ ወደፍትሕ ወዳድነት ያመራል።

ይሁንና ብዙውን ጊዜ መሻሻሉን ያመጡት፣ በቀዬውና በጊዜው አስተሳሰብና ልምድ ሳይገደቡ፣ አሻግረው ማየት የቻሉ በቀጥታቸው ጭብጥ የማይሞሉ ሰዎች ናቸው። ፈረንጆች እነዚህን “enlightened” ይሏቸዋል። በአማርኛ ቋንቋችን “ከሣቲ” እንበለው። ሰው በአካባቢው ባህልና ልማድ ስለተዘፈቀ ማየት ያልቻለውን፣ ግን የተሻለ ኑሮና አስተሳሰብ እንዲያይ የሰውን አንጎል፣ አእምሮ የሚያበራ እንደማለት ነው። ባጭሩ፣ አንድ ሰው ወይም ሕዝብ ከተዘጋበት የባህልና የአሳብ ዋሻ ውጭ፣ ሰፊ ዓለም እንዳለ እንዲገነዘብ አላላ ሜዳውን የሚገልጥለት፣ የሚያሳይለት እንደዚህ ዐይነቱ ከሣቲ ነው።

አፄ ምኒልክም የቀዬአቸው ውጤት ቢሆኑም፣ ያሳለፉት ሕይወትና በየጊዜው ያጋጠሟቸው ሁኔታዎች አድማሳቸውን አስፍቶ፣ ከወዲህ ባሻገር ያለውን እውነት አይተው፣ ለሌላውም እንዲከሥቱ አብቅቷቸዋል። የኢትዮጵያን አንድነት ለማሳደስና፣ ለዘመናዊ ሥልጣኔዋ መሠረት ለመጣል፣ በዘመኑ ከነበሩት ታላላቅ ሰዎች ማንም እንደአፄ ምኒልክ የተሟላ ስጦታ የተሰጠውም ሆነ፣ ያለው መሪ አልነበረም ብል ስሕተት አይሆንም።

አፄ ምኒልክ ባባታቸው የንጉሥ ልጅ ቢሆኑም መርሳት የማይገባን አንድ ሐቅ አለ። እናታቸው ገረድ ናት። ምናልባትም በጦርነት ተማርካ እንደጊዜው ልማድና ባህል ካንዱ የደቡብ ብሔረ-ሰብ በባርነት የመጣች ነበረች። ስማቸውም ቢሆን፤ ንጉሡ በተወለዱ ጊዜ፣ አያታቸው የመልካቸውን አለማማር፣ ዐይነ ፈጣጣ፣ ጥርስ ገጣጣ መሆናቸውን በመገንዘብ፣ “ምን ይልህ ሸዋ፣ ምን ይልህ ሸዋ!” ሲሉ በማፌዝና በመገረም ያወጡት ነው እንጂ።

የኋላ ኋላ ትንቢትና ሕልም የሰፈነበት የኢትዮጵያ ዓለም፣ በትንግርት በማሳበብ አሳምሮት፣ ከመጀመርያው የኢትዮጵያ ንጉሥ ጋር ካያያዘው ከቀዳማዊ “ምኒልክ” ጋር ግንኙነት የለውም። የሚገርመው ደግሞ በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ ዘውድ ሲጭኑ ስማቸውን ሳይቀይሩ የነገሡ የመጀመርያው ንጉሠ-ነገሥት ሳይሆኑ አይቀሩም።

ይሁንና በአፄ ቴዎድሮስ ተማርከው እስከተወሰዱበት ጊዜ ድረስ፣ ያደጉት ከቤተ-መንግሥት ተባርረው ርቀው በመኖር፣ በናታቸው ሞግዚትነት በሌላ ሀገር ከአሮሞኛ ተናጋሪ ልጆች ጋር እየተጫጫሁ ነበር እንጂ፣ በድሎትና በቅንጦት በቤተ-መንግሥት ውስጥ አልነበረም። አባታቸውም ቢሆን ያገቡት ሌላ ሚስት ናት። የምኒልክን አባትነት የተቀበሉትም፣ ወደው ሳይሆን፣ በናታቸው በተጠራው ስብሰባ ላይ ተገድደው ነው ይባላል። ታዲያ አፄ ምኒልክ የመንግሥትን ሥርዐት የተማሩት፣ እንደገዛ ልጃቸው በታላቅ ጥንቃቄ ተንከባክበው ባሳደጓቸው ባፄ ቴዎድሮስ ሥር ሁነው ነው። ካፄ ቴዎድሮስ ጋር መኖሩ፣ የሰሜኑን ባህልና አስተሳሰብ በቅርቡ ሁነው የመቅሰምና የማዋሃድ ዕድል ሰጥቷቸዋል። ኢትዮጵያንም ለብዙ ዘመናት ሰላምና ዕረፍት ነፍገውዋት ከሚያተራምሷት ባላባቶችና መሳፍንት እጅ፣ አንድነቷን መልሶ የመገንባትንም ፍቅር ከሳቸው የቀሰሙ ይመስላል። ከተራ ሴት ተወልደው ከተራው ሕዝብ መኻል ማደጋቸው ደግሞ፣ የዚህን መደብ ኅብረተ-ሰብ ችግሩንና በደሉን፣ ምኞቱንና ሕልሙን በቅርቡ ሁነው እንዲያዩ ረድቷቸዋል ብዬ አምናለሁ። እንደረዳቸውም ሥራቸው ርሱ ይመስክራል።

ይኸ ሁሉ የሚያመለክተን አፄ ምኒልክ በግል ኑሯቸውና፣ በትውልዳቸው ዝርያ፣ ሕይወታቸውን የቀረጸውን የደቡብንና የሰሜኑን፣ የገዢውንና የተራውን ሕዝብ ባሕርይ ከመላ ጎደል ያንጸባርቃሉ ማለት ነው። ከዚያም አልፎ ተርፎ፣ የመጨረሻ ባለቤታቸው እቴጌ ጣይቱ ከአሮሞ አባት ከጎጃማ እናት ናቸው። ወላጆቿ አፋቸውን የከፈቱት የአካባቢው ሰው በሚናገረው ቋንቋ ሁኖ፣ ለነገሩ አማርኛና አሮሞኛ ይባል እንጂ፣ በየደማቸው ውስጥ ያለው ግን የብዙ የኢትዮጵያ ብሔረ-ሰብ ቅልቅል ነው። የምኒልክ አባቶቻቸው ራሳቸው የአካባቢው ሕዝብ ዲቃላ ናቸው። እቴጌ ጣይቱ ባባታቸው የየጁ አሮሞ ልጅ ቢሆኑም፣ በታሪክ ከጠቅላላው የኢትዮጵያ ሴቶች የሚለዩበት አንድ ነገር አለ። ግዕዝ ያወቃሉ፣ ቅኔ ይቀኛሉ፣ በገና ይጫወታሉ፣ የውጭን ዓለም ፖለቲካ አፍተልተለው ያወቃሉ። ቅኔአቸውን በተመለከተ ባላቸው በሞቱ ጊዜ፣ ሲያለቅሱ፣

“ነጋሪት ማስመታት፣ እምቢልታ ማስነፋት ነበር ሥራችን፤

ሰው መሆን አይቀርም ደረሰ ጊዜያችን።” ብለው የገጠሙት፣ የግጥም ዕውቀታቸው በጣም የዳበረ መሆኑን ብቻ ሳይሆን፣ እሳቸው ራሳቸው የኢትዮጵያ ሕዝብ ምን ያህል በባህል፣ በቋንቋ፣ በሃይማኖትና በትውልድ እንደተዋሀደና እንደተሳሰረ የሚመሰክሩ ብሩህና ሕያው ምሳሌ መሆናቸውን ያሳያል።

እንግዲህ በየዘመኑ መገናኛ መሣርያ ሁሉን ነገር አንዱ አፋን በከፈተው “ብሔረ-ሰብ” በሚሉት የቋንቋ መነጻር ብቻ ለሚያዩት፣ ዘመናዊቷን ኢትዮጵያን ያዋህዷትና፣ ነፃነቷን ሳትነፈግ እንዲታድግ፣ ሕይወታቸውን እስከመሠዋት ድረስ በአድዋ ላይ የመሯትና የታገሉላት ባልና ሚስት፣ በየትኛውም ብሔረ-ሰብ ሥር አይጠቃለሉም። የሚያገናኛቸው ኢትዮጵያዊነትና የኢትዮጵያውያን ቋንቋ ማለትም አማርኛ ብቻ ነው። እንደሁላችን መለዩአቸው ጥቅርነትና ዲቃላነት ነው። በመልካቸው ጥቅር፣ በዘራቸው ቅያይጥ ነበሩ ማለት ይቻላል።

በሌላ መልኩ የአፄ ምኒልክና የእቴጌ ጣይቱ ጋብቻ በሰማይ የተደረገ ነው ለማለት እንገደላለን። ሁለቱም በሀብት፣ በትምህርት፣ በባሕርይም የተለዩና ያልተመጣጡ ግለሰቦች ቢሆኑም፣ አንዱ የጎደለውን ሌላው ያሚላው ነበር ብቻ ሳይሆን፣ በደማቸውና በዘር ሐረጋቸው፣ ከመላ ጎደል ከመላው የኢትዮጵያ ብሔረ-ሰብ ጋር የተሳሰሩም ነበሩ። አፄ ምኒልክም አገሪቷን የመሩትና ያስተዳደሩት እንደአባትና እንደእናት በመንከባከብ በፍቅርና በብልሃት እንጂ እንደጥንቱዎቹም ሆነ እንደቀደሟቸው ሁለቱ ነገሥታት (አፄ ቴዎድሮስና አፄ ዮሐንስ) በካይልና በማስፈራራት አልነበረም። በጎናቸው የእቴጌ ጣይቱ ዐይነት ብቁና ቻይ ዳደኛ ባይኖሩ፣ የሥራቸው ውጤት የተለየ እንደሚሆን ጥርጥር የለኝም። የኢትዮጵያን ውህደት የወጡት ዳግማዊ አፄ ቴዎድሮስ፣ በቀብሯ ጊዜ “እስኪ ጠይቁልኝ ርቃ ሳትሄድ፣ እቴጌ ተዋበች ሚስትናት [= ሚስት፣ እናት] ገረድ፣ ብለው ያለቀሱላት ብልህ፣ ጀግናና ውድ ሚስታቸው በሞት ከተለዩአቸው በኋላ፣ ይበልጥ እንዲጨክኑ አድርጓቸዋል” ይባላል። ታዲያ እቴጌይቱ ቢኖሩ ያ ሁሉ ያዋሐዱት ሰፋፊ አገሮች ከድተውአቸው፣ በመጨረሻ ላይ ጭብጥ የማትሞላ የመቅደላ ተራራ ንጉሥ ብቻ ሁነው ባልቀሩም ነበር ይሆናል። እዚህ ላይ መነሣት ያለበት ነገር ቢኖር፣ የኢትዮጵያን የአንድነት ሥራ የወጠነው የቋራው ካሣ ኅይሉ (ዳግማዊ አፄ ቴዎድሮስ) ሆነ፣ አንድነቱን ግብ ያስመታው የሸዋው

ምኒልክ ኅይለ መለኮት፤ የትዳርና የሥልጣን ጓደኞቻቸው የየጁ ሴቶች ነበሩ።

አፄ ምኒልክ በጦር ኅይልም ሆነ፤ “ሕዝብ በከንቱ እንዳያልቅ፣ ሀገር እንዳይጠፋ በሰላም ግብር” የሚለውን ጥሪያቸውን ተቀብለው በፍቅር በተዋሀዱት አገሮች፤ የዘረጉት አስተዳደራቸው መዋቅር ሁለት የተጠማመሩ ግቦችን ያካተተ ነበር ማለት ይቻላል። አንደኛው ሕዝብን በግድ ሳይሆን በፍቅርና በዘዴ መግዛት ሲሆን፤ ለዚህም በሕዝቡ ዘንድ እሱ የለመደውና የሚያውቀው ያገሩ ባላባት ተቀባይነት ይኖረዋል ብለው ስላመኑበት፤ የተማረከውን ገዢ መልሰው በቦታው ይሾሙ ነበር። ካልሆነም ልጁን ወይንም ሕዝቡ ተሰብስቦ የመረጠውን ያስቀምጡ ነበር። መዋጋትንም ይመርጡት የነበረው ባላባቱ፤ በሰላም ግብር ብለው አስቀድመው ደጋግመው ለላኩት ጥሪ፤ አሻፈረኝ ሲላቸውና፤ ሌላ አማራጭ ሲያጡ ብቻ ነበር። ሁለተኛው ዓላማ፤ ከዚህ በላይ እንደገለጽነው፤ ዘመኑ አውሮጳውያን፤ ነጭ ያልሆነውን ዓለም የሚቀራመቱበት ወቅት ስለነበር፤ ቅኝ ገዢዎቹ አገሩን ለመያዝ ልባቸው እንዳይዳዳ በግዙፉ በይፋ ማስታወቅ ስለሆነ፤ እነዚህ አገሩ በአፄ ምኒልክ ሥር እንዳለና፤ ቢዳፈሩም ጦርነቱ በቀጥታ ከሳቸው ጋር መሆኑን እንዲረዱ፤ ከማዕከላዊ መንግሥት የተሾመ የታጠቀ የጥበቃ ኅይል በያገሩ ማስቀመጥ ነበር። የውስጡ አስተዳደር ሙሉ በሙሉ በባላባቱ እጅ ስለሆነ፤ ሕዝብ ካልተበደለ በስተቀር፤ የጥበቃው ክፍል ባስተዳደሩ ጣልቃ አይገባም ነበር።

በዚህ መልክ የተዋቀረው አስተዳደር ራሱን የቻለ እንዲሆን ሲባል፤ እያንዳንዱ ባላባት ዓመታዊ ግብር ይከፍላል። ከዚህም ግብር፤ የጥበቃው ክፍል ለራሱ የሚበቃውን ቀንሶ፤ የቀረውን ለመንግሥት ግምጃ ቤት ያስተላልፈዋል። ሁኖም ግብሩ የተጣለበት የደቡቡ ሕዝብ ከወህደቱ በፊት፤ ራሳቸውን በቻሉ በጥቃቅን የባላባቶች መንግሥታት ቢጤ ሥር ስለነበር፤ እንደሰሜኑ ሕዝብ ለማዕከላዊ መንግሥት ለብዙ ዘመናት ገብሮ አያውቅም። ስለዚህም ትውፊቱ በሌለበት አካባቢ ግብር በመጣሉ፤ እንደግጥ ተቆጥሮ በመተቸት፤ ያፄ ምኒልክን ሥራ በቅኝ-ገዢነት እስከመተርጉም አድርጏል። እንዲህ ዐይነቱ አቃቂር መሠረተ ቢስ ከመሆን አልፎ፤ በታሪክም ቢሆን በምንም መልኩ የማይደገፍ ነው። እንግሊዞች “ግብርና ሞት ሁለት አይቀሬ የመኖር ዕዳ ናቸው” እንደሚሉ ሁሉ፤ አፄ ምኒልክ በግዛታቸው ሰላም ለማስፈር፤ ጸጥታ ለማስከበር፤ የሚወጣውን ወጪ ለመሸፈን፤ እንደማንኛውም መንግሥት ግብር የማያስከፍሉበት ምክንያት የለም። ይልቅስ ግብሩ፤ ጊዜውንና የሕዝቡን አኗኗርና ችሎታ ያገናዘበ በመሆኑ፤ ንጉሠ ነገሥቱ ምን ያኽል አስተዋይና፤ የአገራቸውንና የሕዝባቸውን የዘለቀታ ጥቅም በደምብ የተረዱ መሆናቸውን ፍርጥ አድርጎ ያሳያል።

ግብሩ በጠቅላላ ከሕዝቡ ዐቅም ጋር የተመጣጠነ ሁኖ፤ የክልሉን አስተዳደር ወጪ ችሎ፤ ቀሪው ለመንግሥት ግምጃ-ቤት ገቢ ያደርግ ነበር። ይኸም ኢትዮጵያ ከውጭ አገር መንግሥታትና ከዓለም-አቀፍ አበዳሪ ድርጅቶች ገንዘብ ሳትበደር፤ ባላት ገቢዋ ብቻ ተቆጥባ፤ እጅግ በጣም ሰፊ አገር ለማስተዳደርና፤ አንዳንድ የልማት ሥራ ለማካሄድ አበቅቷታል። አለመበደሯ ለአብዛኞቹ የእስያና የአፍሪቃ ሀገሮች ከደረሰባቸው መጥፎ ዕጣ(በተለይም ግብፅን የገጠማት ዐይነት)፤ ማለትም አበዳሪዎቹ ከሳራቸውን ለመሸፈን በሚል ሽፋን አገሯን በዋስትና ከመያዝ አድኗታል። አካባቢው የታወቀ የተፈጥሮ ምርት ከሌለው፤ በሰሜኑ ክፍል እንደተለመደውና ከጥንት ይሠራ እንደነበረው፤ መሬቱ ተሸንሸኖ በተወሰነ ሰው ቍጥር ይደለደልና በሰው ልክ ግብር ይጣልበታል። በተራ ቋንቋ ገባር የሚባል ቃል ከዚህ የመነጨ ነው። ትርጉሙም “ግብር የሚከፍል” ማለት ነው።

ባህሉንና አሠራሩን ባልተረዱትና፤ ከአገራቸውና ከራሳቸው ጥቅም አንጻር በሚያዩት የፈረንጅ ጸሐፊዎች ላይ በመመርኮዝና ከታሪክ ሂደት ጋር ካለማገናዘብ የተነሣ፤ ገባር መጥፎ ትርጉም ተስጥቶት ይገኛል። ይባስ ብሎ፤ ከፀጥታ ጥበቃው ክፍል በማያያዝ “የነፍጠኛ ሥርዐት” ብለው የሚጠሩትም አሉ። ታሪክ ማጣመም ካልተፈለገ በስተቀር ትርጉሙ እውነቱን አያንፀባርቅም። ከጊዜው የአገሩ ምጣኔ ሀብትና የሕዝቡ ዕድገት ደረጃ፤ እንዲሁም ከዓለም ዐቀፍ ሁኔታና የመንግሥታት ኅይል አሰላለፍ አንጻር ሲታይ፤ ምንም ብንል፤ ያኔ ከገባር የተሻለ አማራጭ ከቶውኑ አልነበረም። ቢኖር ኖሮ፤ አፄ ምኒልክ በደስታ እንደሚቀበሉት በምንም አልጠራጠርም። ለዚህም ያኔ በመጠኑ በሥልጣኔ ደረጃ ከሌላው ክፍለ አገር ሻል ብላ ለሚትገኘው ለድሬዳዋ ከተማ በጳጵ ሠኔ ፲፰፻፺፰ ዓ.ም. አስተዳደርዋ እንደሌላው አካባቢ በባላባት መሆኑ ቀርቶ በመማክርት፤ ማለትም በሥራ አስኪያጅ ቡድን እንዲትተዳደር ብለው ያወጡት ሕግ እንደማስረጃ ሊጠቀስ ይችላል። እንደዚሁም የወላይታ ባላባቶች በተራው

ሕዝብ ላይ በደል ቢያበዙ፣ ሽረዎቻው ከጥብቅ ማስጠንቀቂያ ጋር በ፪ ሠኔ ፲፱፻፱ ዓ.ም. ያቋቋሙት የሹማምንቶች መማክርትም ሌላ ምሳሌ ነው።

5 . ከማስጠንቀቂያው የምንረዳው ንጉሠ-ነገሥቱ ምን ያህል በባላባቶች ላይ እምነት እንዳጡ ነው። ለመማክርቱ ከሰጡት ማስጠንቀቂያ ለምሳሌ ያህል፣ ቀጨብ ላድርግና ልጥቀስ። እናንተን “መርጨኦችሁ ወላሞ ላይ መሾሜ ድሃዬን እንዲትጠብቁልኝ ነው።... ደንብ ካደረግነው ከዓመት ግብሩና እኔ ከማዝዘው ትእዛዝ በቀር.. ድሃው በምንም እንዳይነካ ይሁን።” እንደቀድሞቹ ሹሞች “አላግባብ ከሠራችሁና፣” ድሃው ተበላሁ ብሎ ከጮኸልኝ፣ “በገንዘብ ብቻ ሳይሆን ብዙ ቅጣት ትቀጣላችሁ”። ድሃው ከናንተም አንዱ በደለኝ፣ ገንዘብ በላብኝ ቢል፣ ተሰብስባችሁ ነገሩን አጣሩና አስጨርሱ። ካልተቻላችሁ ግን ወደኔ ላኩልኝ። ... “ከባላገሩ ግን በምንም በምንም አመካኝታችሁ የምትነኩት ገንዘብ የለም።”

የገባር ሥሪት ባሕርይ በሰሜንም በደቡብም አንድ ዐይነት ሁኖ ሳለ፣ በካያኛው ዘመን ላይ በደቡብ ሥርዐት ሰፊ ለውጥ ስላሳየ፣ ልዩነቱ በአካባቢው የተከናወኑ የሥራዎች ውጤት እንጂ ከመንግሥት የታወጀ አዋጅ ወይም የተወሰደ እርምጃ አልነበረም። የሰሜኑ ክፍል በባላባቶች በመበጥበጡ ምንም ዐይነት የልማት ሥራ ሳይካሄድበት በቁመናው ሲቀር፣ በደቡብ የዘመናዊ እርሻ ተዘርግቶ ሲያበቃ፣ ያመጣው ሀብትና ድሎት ባላባቱንም ሆነ የማእከላዊ መንግሥት ሹሞችን ስለተፈታተነ፣ ሁለቱ አንዳንዴ በመተባበር፣ አንዳንዴ ደግሞ በተናጠል ተራ ሕዝቡን እያባበሉ ሆነ እያዋከቡ፣ ወይም ኅይል በመጠቀም መሬቱን እስከመንጠቅና ጥሎላቸው እስከሚሄድ አድርጎዋል። ለምሳሌ አሩሲዎች ለከብታቸው ግጦሽ እስከሚያጡ ድረስ መሬታቸውን አጥተው ነበር። አይ ምኒልክና ተከታዮቻቸው ጊዜውና ዐቅማቸው በፈቀደላቸው መጠን ከሕዝቡ ጌን ሁነው አንዳንዴ በአዋጅ፣ ሌላ ጊዜ ደግሞ ባለሥልጣኖቹን ሽረው ሌላ በመተካት ሳይታክቱ እንደተዋጉ ሰፊ ማስረጃዎች አሉ። የወለጋው ደጃዝማች ጆቱ በተደጋጋሚ የመንግሥት ገንዘብ ሰረቀ ሲባል ዝም ያሉት አይ ምኒልክ፣ ድሃውን አላግባብ ዘረፈ፣ ያልሆነ ቅጣት ቀጣ ሲባል ግን ምንም ሊታገሡት አልቻሉም። በሸዋም በአሩሲም አሮሞች ከመሬታቸው መነቀላቸውን እንደሰሙ በአዋጅ ተመልሰው እንዲተከሉ አድርገዋቸዋል።

ይሁንና ሕግ ቢወጣም፣ ባለሥልጣኑ ተሸሮ በሌላ ቢተካም፣ ያገሩ አባባል “ሲሾም ያልበላ፣ ሲሻር ይቆጨዋል” ነበርና እምብዛም ንጉሠ-ነገሥቱ እንደተመኙት አልቀናላቸውም። እንኳን ያኔ በዘመናዊ ሥልጣኔ ገና መዳዳት በመጀመር ያለች ኢትዮጵያን የመሰለ አገር ይቅርና፣ በዛሬይቱ በሥልጣኔ ከዓለም ሁሉ በመነጠቅ አሜሪቃ እንኳን ሕግን ማስፈጸም ምን ያህል አስቸጋሪ እንደሆነ ብዙዎቻችን እናውቀዋለን። አይ ምኒልክም ምንም እንኳ ለድሃ እጅግ ቢቆረቆሩና በአዋጅም ሆነ፣ ታማኝ ገዢ በመሾም የተሻለ አስተዳደር ሊያመጡ ቢሞክሩ፣ ጊዜውና የባለሥልጣኖቹ ወደኋላ-ቀር አስተሳሰብ አልተባበራቸውም። ስለዚህም እሳቸውንም ሆነ የገባርን ሥርዐት በድፍኑ ማውገዝ ታሪክን ከማጣመምና ሂደቱን ካለመረዳት የተነሣ እንጂ እውነተኛነት የለውም።

አንዳንዶቹ ታሪክን በማጣመም ብቻ አልተገቱም። ምኒልክ የኢትዮጵያው ሂትለር ብለው እስከመስበክ ደርሰዋል። መልሰው ያቋቋሙትን የኢትዮጵያን አንድነት ራሱን፣ ከዚህ በላይ ጨረፍ አድርገን እንዳመለከትነው፣ ከቅኝ ግዛትነት ጋር የሚያመሳስሉም አሉ። እንደነዚህ ዐይነቶቹ ስለሂትለርም ሆነ ስለምኒልክ፣ ስለቅኝ አገዛዝም ምንም የማያውቁ ብቻ ሳይሆን፣ በእግርና በሱካር፣ በጨለማና በብርሃን መካከል ያለውን ልዩነት እንኳን ለይተው መንገር የማይችሉ ቅለታሞች ናቸው ከማለት በስተቀር በሌላ ልፈረጁ አይችሉም። አንባቢዬን ልብ እንድትልልኝ እያማጠንሁ፣ እስኪ በነዚህ አርእስቶች ላይ ላትኩር።

በሂትለር ልጀምር። ብዙዎቻችን እንደምናውቀው፣ ሂትለር የቆመው የራሱ ዘር ማለትም ጀርመን የሁሉንም ሰው ዘር ጨርሶ ፈጅቶ ሌላውን እንዲተካ ነው። ሂትለር በጀርመን ዘር አምባገነነት እንጂ በሰው ዘር እኩልነት ከቶውኑ አያምንም። የዓለምን ሕዝብ በተፋሰስ ደርድሮ ሲያበቃ፣ ጥቁሮቹን ያስቀመጠው ከሥሩ ዕርከን ነው። በሱ አስተሳሰብ፣ እልቂታቸውም መፈጸም ያለበት ከሥር ካለው ጀምሮ ነው፣ ማለትም ከነዚሁ አይ ምኒልክን ከሂትለር ጋር ከሚያመሳስሉት ኢትዮጵያውያን ራሳቸው።

ከዚህም አልፎ፣ በሂትለር ዘንድ ሁሉም ጀርመን የጠራ ስላልሆነና፣ የጀርመንን ሕዝብ ባሕርይ ስለማያንፀባርቅ፣ ጠንቀኞች ናቸው ያላቸውን አካለ-ስንኩሎቻን፣ ደካሞችን፣ በሽተኞችንና፣ አጭሮችንም ጭምር ፈጅቷቸዋል።

እነዚህ የፈረደባቸው የመጀመርያው ድርጎው ናቸው። ችግር ባይገጥመው ኖሮ፣ ተራው በሱ ዘንድ በደምብ ነጣ ላላሉት ጀርመኖች በሆነ። የዓለም መንግሥታት እንደነቁ፣ ተረባርበው የቀረውን ሌላውን እምነቱን እግብር ላይ ከማዋሉ በፊት አጠፉት እንጂ፣ ዝም ቢባልና ዕድሉ ቢገጥመው፣ በእምነቱ መሠረት ጥቁሮቹ መጀመርያዎቹ በሆኑ ነበር። ይሁንና መንግሥታቱ ሊያጠፉት የቻሉት፣ አጠገቡ የነበሩትን ስድስት ሚሊዮን አይሁዶችን በአስቃቂ ሞት ከፈጀ በኋላ ነው። በቅርብ ጊዜ እንደሰማሁትና እንዳነበብሁ፣ በአገራችን በዘወገኝነት ጽንፈኞች የሚመሩት የሂትለር አድናቂዎችም፣ በኢትዮጵያ ውስጥ ባንዳንድ ብሔረ-ሰብ ላይ የፈጸሙት እልቂት፣ ልክ ይኸንኑ ኢሰብአዊ ዐይነት ድርጊት ሳይተካከለው አይቀርም። ግን የአሁኑ የአገራችን ሰው ከመጮህና ከመለፍለፍ አልፎ በድርጊቱ መዘገነኑን በግብር ስለማያሳይ፣ ከእነዚህ አረመኔዎች አብዛኞቹ ካገር ቤት ወጥተው እንደሌላው ንጹሐን ስደተኞች መስለው፣ ማንም ሳይነካቸው፣ በምዕራብ አገር ተንደላቅቀውና ተንፈላስሰው እየኖሩ ናቸው። ይኸም ኢትዮጵያውያን በንግግር እንጂ በተግባር ግን ምንም ያህል የሚረቡ እንዳልሆኑ ያሳያል።

ወደዋናው ነጥብ ልመለስ። አፄ ምኒልክ ሂትለር የቆመለትን ሁሉ የሚፃረሩ ናቸው ቢባል በፍጹም ማጋነን አይሆንም። በሰው እኩልነት የሚያምኑ እንደመሆናቸው፣ በዘር፣ በቋንቋ፣ በሃይማኖትና በባህል የተመሠረት የማንንም ልዩነት አይደግፉም። ለሰው ሕይወት ከፍተኛ ክብር እንዳላቸው፣ ከዚህ በላይ በተደጋጋሚ እንደተገለጸው ለድኻ እጅግ ርኅሩኅና ተቆርቋሪ መሆናቸውን ሥራቸውና ጽሑፎቻቸው በሰፊው ይገልጻሉ። ለምሳሌ ያህል ጥቂቶቹን ከዚህ በታች አሰፍራለሁ።

በሥልጣኑ በመጀገን፣ የገዛ ሕዝቡን ያጠቃ ለነበረ የጀማ ገዢ አባ ጄፋር ሲጽፉ ያሉት፣ ፈጣሪ መርጦህ ገዢ ቢያደርግህ፣ “በሰው መጨከን አይገባም። ለሰው ቢያዘኑ ዕድሜ ይሰጣል” ነው። ጣሊያኖች ከተማረኩ በኋላ፣ ዓለም እስከሚገረም፣ ጠላቶቻቸው ራሳቸው ማመን እስከሚዳያግታቸው ድረስ፣ በክብር ይዘወዳቸው ተንከባክቧቸዋል። “የሰው ደም ለምን በከንቱ ይፈሳል” በማለት ወደ አድዋ ጦርነት ላለመሄድ ፈልገው ነበር። ጣሊያኖች ግን ልመናቸውን እንደደካምና ፍርሀት በመቀጠር፣ ደጋግመው “አለመግባባታችንን በሰላም እንፍታ” ብለው ላደረጉት ልመና በሙሉ፣ አሻፈረኝ ሲሉ ብቻ ነው ውጊያን የመረጡት። እንደገና በአምባላጌ ከተሸነፈ በኋላ፣ በመቀሌ ውጊያ ለብዙ ወራት በጣም ጦራቸውን የፈጀው የጣሊያን ሠራዊት በውክ ጥም ሊሞት ሲል፣ በሰላም ያሳልፉን ቢሏቸው ቢማረክ፣ አፄ ምኒልክ፣ የጦር መሪዎቻቸውን ተቃዋሚ ዝም አሰኝተው፣ ጠብታቸውን እንደያዙ መጫኛና መጋለቢያ ከብት በገንዘባቸው ካገሩ ነጋዴ ገዝተው ሰጥተውት፣ በአጃቢ ነው የሸኙት። ይኸ ብዙ ያለም የጦር ጠብብቶችን እንኳን አስደንቋቸዋል። አንዳንዶቹ (ጣሊያኖችን ጭምር) ምንኛ ጅል ናቸው እስከማለትም ደርሰዋል። ጅል ግን አልነበሩም። ዘዴኛ ናቸው። ጦርነቱን በጥብቅ ይከተል ለነበረው ዓለም፣ ምን ያህል ሰላም ፈላጊ መሆናቸውን ብቻ ሳይሆን፣ ሥልጣኔ የሚያስፈልጋቸው ኢትዮጵያውያን ሳይሆኑ፣ ታዲያ ባሕር አልፈው፣ ብዙ አገር ስንጥቀው መጥተው፣ የሰውን ልጅ በግፍ በገዛ ሀገሩ ሊጨፈጭፉ የሚፈልጉ ጣሊያኖች መሆናቸውን ሊያስረዱ ነው የፈለጉት።

ይኸንን ዐይነት ርኅሩኅና ደግነት ያሳዩት በውጭ አገር ጠላት ላይ ብቻ አይደለም፣ ባገራቸውም ነው። የጎጃሙ ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት በተሸነፉ ጊዜ በጣም ቁስለው ሰለነበር፣ እንደተማረኩ በጋቢያቸው ቀሩሰሉን ጠርገው እንዲታከሙ አድርገው ሲያበቃ፣ አዲስ-አበባ ወሰዷቸው። እዚያም የንጉሥነታቸውን ማዕርግ በምንም መልክ ሳያጎሉ ተንከባክቧቸው፣ በየቀኑም ይጎበኛቸውና አብረውዋቸው ይበሉ ነበር። የጎጃም ጦር መሪ ራስ ደረሶ አንድ ቀን ለቀልድ፣ “አፄ ምኒልክ ቢሸነፉ ምን ባደረግህ ነበር” ብሎ ሲጠየቅ፣ “እኛም ብናሸነፍ ኖሮ፣ ቁራርጠን ለአሞራ ነበር የምናበላው” ነው ያለው። መልሱ አላንዳች ክርክር፣ የአፄ ምኒልክን ታላቅነት ጥርት አድርጎ ያሳያል። እንዲሁም፣ ብዙ ጦር የፈጀባቸው የወላይታው ንጉሥ ጦና ሳይማረክ ቢሸሸ፣ አፄ ምኒልክ፣ “እንዳያመልጥ ያዙልኝ” ብለው፣ ቁስሎ እንደተያዘ፣ ከዙፋናቸው ወርደው ከተቀበሉትና፣ “እንዲያው በከንቱ ሕዝብ አስጨረሰኸ” ብለው ከወቀሱት በኋላ፣ ቀሩሰሉን አጥበውና፣ በጋቢያቸው ጠርገው አሳክመውት ሲያበቃ፣ ሕዝቡን ሰብስበው፣ “ከእንግዴህ የሚያስተዳድርህ ልጄ ወዳጄ ጦና ነውና ተገዛለት፤ ዐውቆ ሳይሆን ሳያወቅ፣ እኔን የበደለ መስሎት፣ ሕዝብ አስጨረሰ እንጂ ... ቂም የለንምና መልሼ እሱን ሾሜልሃለሁ” ነው ያሉት።

በየቦታው እንደንጉሥ ጦና ተመልሰው የተሾሙት ባላባቶች፣ በገዛ ሕዝባቸው ላይ ግፍ መሥራት አናቆምም ቢሏቸው፣ የተጻጻፉት መልእክቶቻቸው፣ አፄ ምኒልክ ምን ያህል “ድኻዬ ተበደለ” ለሚሉት ሕዝብ

እንደሚቆረቆሩ በግልጥ ያሳያል። ለምሳሌ ያህል ብቻ ሦስት ልጥቀስ። አባ ጂፋር በባርያ ንግድ ገናና የሆነችውን ጂማን በሥርዐት እንዲያስተዳድርና ንግዱን እንዲያቆም ቢመከር፤ የአገሩን ሰው በባርነት መሸጥ ቢያቆምም፤ ወደአገሩ በሚገባው አሮሞ ላይ ግን ጭካኔውን ቀጠለ። በዚህ ሥራው የተቁጡት አፄ ምኒልክ፤ “ወዳገርህ የመጣውን ጋላ ... ከእጄ ገብተህ ጭቡ አድርገህ ባርያዬ ነህና፤ አንተንም ልበድልህ፤ ልጅህንም አምጣና እንደከብት ልሸጠው፤ ልለውጠው አትበል፤ ... የሰው ባርያ የለውም፤ ሁላችንም የእግዚአብሔር ባሮች ነን።” ብለው ገሠጡት። እንዲሁም የወለጋው ገዢ ደጃዝማች ጆቴ ደግሞ የሕዝቡን መብት እየረገጠ፤ የተገፋው እንደጊዜው ልምድ ወደጃንሆይ እንዳይሄድ ቢከለክል፤ ከአፄ ምኒልክ “የተበደለ ድኻ ከኔ ዘንድ እንዳይመጣ አትከልክል፤ ተበደልሁ ብሎ ከጮኸ ደግሞ ጭራሽ ከሹመትህ እሽራሃለሁ” የሚል የቀጣ ደብዳቤ ደረሰለት። ድኻን መበደል፤ በተለያየ መልኩ በሁሉም ግዛቶች የተስፋፋ ነው። የጎጃሙ ገዢና የአፄ ምኒልክ ከፍተኛ ባለሟላቸው የነበሩት ራስ ቢትወደድ መንገሻ አቲክም በደብዳቤ ተገሥፀው፤ የቅርብ ድኻውን ማሠቃየት እንዳቆሙ፤ ንጉሥ አይደርሱብኝም በማለት፤ ያነ ሻንቅላ በመባል የሚታወቀውን ሕዝብ ባርያ እያደረገ አገላለ፤ አሰቃየ። አፄ ምኒልክ ነገሩን በሰላዮቻቸው እንደሰሙ፤ እየገበረ የሚኖረውን “ሻንቅላ ... እንደ ከብት ሁሉ ባመት ባመቱ እየመለመደክ ታስወጣለህ አሉ። ... ልጅህንም ስትድር የሰጠኸውን ሻንቅላም ሰምተናል።

እንግዲህ ግን አንድ ሻንቅላ ተመልምሎ ካገሩ ወጣ ያሉኝ እንደሆነ፤ ሁለተኛ እኔና አንተ መገናኛ የለንም።” ብለው የዛቻ መልእክት ላኩለት።

አፄ ምኒልክ ደግ ብቻ ሳይሆኑ ቀልደኛም ናቸው። በልጅነቴ ያነበብሁት መቼም የማልረሳ አንድ አፈ-ታሪክ አለ። በራቡ ዘመን ለማኝ እየመጣ፤ አጋፋሪዎቹ ችላ እያሉ ምንም ሳይሰጠው እየሄደ ነው የሚል ወሬ እንደሰሙ፤ አፄ ምኒልክ በግቢያቸው አንድ ደወል አሰቀሉ። ደወሉ በተደወለ ቀጥር አስፈላጊውን የሚሰጥ ሠራተኛ ተቀጠረና ሁሉም ተደሰተ። አንዱን ቀን ግን አንድ ለማኝ ቢጤ ደውሎ ምን አስፈለገህ ቢባል፤ “ለማኝ እንኳ አይደለሁም፤ የጃንሆይ ዘመድ ነኝና ላገኛቸው ፈልጌ ነው” ብሎ ሲመልስ፤ አፄ ምኒልክም ጉዳዩ እንደተነገራቸው አስገቡት አሉና ገባ። እያጫወቱት ራስ ወረዳውን ቢያዩ፤ ዝምድናው አልታይ ሲላቸው ዝምድናችን በማን ነው ቢለው ቢጠይቁት፤ “ጃንሆይ፤ ባያቶቻችን በአዳምና በሔዋን ነዋ” አለ። ደግ ቢለው አንድ ብር ሰጥተው ሲሸጉት፤ ጃንሆይ፤ እንዴት አንድ ብር ብቻ ሰጥተውኝ ይሸጉኛል ቢላቸው፤ “አዬ የተከበርክ እንግዳዬ፤ ባዳምና በሔዋን ለሚዛመደኝ ሁሉ ቢሰጥማ ላንተ እኮ እሷም ቢትሆን አትደርስህም ነበር ” አሉ ይባላል።

አስተዳደራቸውን በተመለከተ፤ የውጭ ሀገር ጸሓፊዎች ራሳቸው አፄ ምኒልክ ኢትዮጵያን በጥበብና በፍቅር እንደሚያስተዳድሩ፤ ሕዝቡም እንደሚወዳቸው ደጋግመው ይናገራሉ። አንድ ዊልሴ የተባለ በ1893 ዓ.ም. የደቡብን አገር እስከሩዶልፍ ሐይቅ ድረስ ዙሮ ከጎበኘ በኋላ፤ “በዳር ሀገር ያለው ሕዝብ በሙሉ ምኒልክ መልካም ሰው ነው ይላል፤ ምኒልክ ሁሉም ሰው በሃይማኖቱ ይደር ስላለ፤ በሕዝቡ መሀል አድልዎ ስለማያሳይና ጉልበት ስለማይጠቀም ይወዱታል። የሚያወሩትም እንደሌሎቹ ንጉሦች ስለመሰለን ሸሽተን ነበር። በኋላ ግን ስሕተታችንን ስናወቅ ይቅርታ ጠይቀን ተመለስን፤... አሁን ግብራቸውን እየገበሩ በሰላም ይኖራሉ።” ሲል ጽፏል። በቅርቡ በኢትዮጵያ ጥናት በመላው ዓለም ገናናነቱ የታወቀው ስሙ-ጥሩ ሊቀ ሊቃውንት ኡለንዶርፍ፤ “በምኒልክ ዘመን ያገራቱ ክብር ከፍ አለ። የዘመናዊ አስተዳደር መሠረትም ተጣለ... ንጉሡም ያስተዳድሩ የነበሩት በዘመናዊነትና በጥበብ ነው” ሲል ይናገራል።

እንግዲህ አፄ ምኒልክን ከሂትለር ጋር የሚያዛምዱትን ሰዎች የሚደግፋቸው ምንም ዐይነት መረጃ የላቸውም እያልኩ ነገሩ እንዳይንዛዛ በዚሁ ላብቃና አሁን ኢትዮጵያን መልሶ የማዋሀዱን ሥራ ከቅኝ አገዛዝ ጋር የሚያመሳሰሉትን ለማተት ልመለስ። ቅኝ ግዛት ማለት ባጭሩ የሌላውን አገር በኅይወት ወስዶ፤ ሀብቱን ዘርፎና ነጥቆ፤ ሕዝቡን ጨቁኖ መግዛት ማለት ሲሆን፤ ቅኝ ገዢ ያገሩን ሀብት ከመዝረፍ ውጭ ለነዋሪው ሕዝብ ደንታ የለዉም። ይልቅስ ተገዢው ወገን ዝቅተኛ መሆኑን እንዲረዳ፤ ከገዢው ክፍል ጋር የእኩልነት ስሜት በፍጹም እንዳይሰማው፤ የራሱን ወገን ክብርንና ልዕልናን የሚያረጋግጡ ደንቦችን ያወጣል። በአሸከርነት ሥራ ተቀጥረው ካልሆነ በስተቀር፤ በሌላ የሥራ ዘርፍም ሆነ፤ ጥሩ ገቢና ትርፋትርፍ በሚያመጣ ሙያ እንዳይሰማሩ ያግዳል። ዋናው ዓላማ በአገሩ የራሱን ሕዝብ ለማስፈርና ለመቆጣጠር ስለሆነ፤ ባላገሩን ከለምለም መሬቱ ነቅሎት፤ ቀስ

በቀስ በሰብአዊ መንገድ ሙቶ እንዲያልቅ ሲል በማይፈልገው ከጋራነት መሬት ላይ ያገራቸዋል።
ባጭሩ፣ የቅኝ ገዥዎች ዋና ዓላማቸው፣ ባላገሩን እንጨት ለቃሚ፣ ወካ ቀጂ፣ መሬት ቆፋሪ ማድረግ ነው።
ባላገሩ ራሱ በከፈለው ግብርና፣ በላቡ በሠራው መንገድም ሆነ የሕዝብ ማመላለሻ ላይ እንኳን መሄድ አይፈቀድለትም። ከተፈቀደም በንቀት “ለአገሬው ብቻ” ተብሎ በተመለከተበት በወራዳና ብስብስ ክፍል እንጂ ፈረንጁ የሚቀመጥበት ከቶውኑ አይደፈርም።

የሴትንና የወንድን የወሲብ ዓለምንና ግንኙነትን በተመለከተ፣ ጋብቻና የርስ በርስ መቀራረብ ቀርቶ፣ ባላገሩ ፈረንጁን አትኩሮ ቢያያት እንኳ ተዳፈርክ ተብሎ ሊቀጣ፣ ሊገደል ይችላል። ለምሳሌ ያህል፣ የቦትስዋናው አልጋወራሽ የነበሩትና ኋላም አገሩን ከነፃነት በኋላ ለብዙ ዘመን ወደከፍተኛ ብልጽግና የመሩት አቶ ሠረፀ ካማ፣ በተማሪነታቸው ወቅት በእንግሊዝ አገር በአክሲደርድ የኒቨርሲቲ እያጠኑ እያሉ፣ ካንድ ተራ እንግሊዛዊት ጋር ሲወጡ ቢገኙ፣ [ነጭ] ተዳፍሯል ተብለው በቅጣት ትምህርታቸውን አቋርጠው ወዳገራቸው እንዲመለሱ ተገደዱ። ወደዚያ ሩቅ ሳንሄድ በጎረቤቶቻችን በኢጣልያ፣ በፈረንሳይና በእንግሊዝ ቅኝ ገዢዎች ሥር የነበሩትን ኬንያኖችንና ሱዳኖችን፣ ሱማሌዎችንና ኤርትራውያንን ማየት ብቻ ይበቃል። በኢትዮጵያ ምድር ላይ ኢትዮጵያውያን በነጮች ለጋብቻ ሲለመኑና በብዛትም ሲጋቡ፣ በነዚህ አገሮች ግን የሕልም እንጀራቸው እንደነበር ድፍኑ ዓለም ያውቀዋል። ሌላው ቀርቶ ደፍረው በማየታቸው እንኳን እስከሞት ድረስ ከፍተኛ ቅጣት እንደተቀጡ የሚያሳዩ ሰፊ ማስረጃዎች አሉ።

በዚህ አንጻር ጥሬ ሰው ብቻ ነው ያዪ ምኒልክን ሥራ ከቅኝ ግዛት ጋር የሚያመሳስለው። አዪ ምኒልክ ልጆቻቸውን የዳሩት በጦር ሜዳ አሸንፈው ላስገበሩት ባላባቶች ሲሆን፣ ባለሚሎቻቸው ደግሞ አብዛኞቹ ድል ተመትተው ምርኮኞቻቸው የነበሩ ሰዎች ናቸው። ከነዚህም አብዛኞቹ ከኢምፐትሪያ ተነሥተው በአገርና በዓለም ደረጃ ከፍተኛ ሚና ተጫውተዋል። ይኸንን በመረዳት ነው አፈ-ታሪክ እንደሚለው ፊታወራሪ ሀብተጊዮርጊስና ደጃች ባልቻ (ታሪኩ እንደሰው ይቀያየራል) ድል የተመቱበትን ቦታ አንዱ ለሌላው ሲገልጥ “ይኸ እኮ የተማረክንበት ሰፈር ነው” ቢል፣ አንደኛው ቀበል አድርጎ፣ “የተማረክንበት ሳይሆን፣ የተባረክንበት ነው ብትል ይሻላል” ሲል መለሰለት ይባላል።

አንድነትን ከመፍጠራቸው በፊት፣ ከላይ እንዳየነው፣ በየቦታው ይገዛ የነበረው የባላባቶች መንግሥት፣ የራሱን ሕዝብ ከታገረበት ክልሉ ውስጥ እንዳይወጣ ሲያስገድድ፣ ከሌላው አካባቢ ወደሱ አገር የሚገባውን ደግሞ ብዙውን ጊዜ ለባርነት ስለሚፈለግ ተመልሶ ካገሩ እንዳይወጣ ይከለክል ነበር። አዪ ምኒልክ የኢትዮጵያን ሕዝብ ከዚህ ሁሉ የክልል መንግሥት አሰቃቂ ጭቁናና እሰር ነፃ አስወጥተው፣ በወደደበት እንደፈለገ እንዲኖር አደረጉ። ልማዳቸውንም አንለቅም ላሉት እንደነጂማ ዐይነት ባላባቶች ደግሞ፣ “ማንም ሰው እወደደበት ቦታ ላይ ይኖራል እንጂ ... በምንም መልክ ሊትይዘው አይገባም፤ ድካው እወደደው፣ እተመቸው ቦታ ይደር” ብለው የሰጡት ትእዛዝ ማንኛውም የቅኝ ገዢ ያራምድ ከነበረው መርህ ጋር በጣም ተፃራሪ ነበር።

ይልቅስ አዪ ምኒልክ ያደረጉት ታላቅ ሥራ ቢኖር፣ በየቦታው በነዚህ አምባገነን ባላባቶቻቸውና፣ ንጉሥ ነን ባዮች ገዢዎቻቸው ሥር፣ እንደእስረኞች ከጠባቡ ግዛታቸው ውስጥ ታገረው፣ በሚዘገቡን ጭቁና ይማቅቁ የነበሩትን ኅብረተ-ሰቦች ነፃ አውጥተዋቸው፣ ባሰኛቸው ቦታ እንዲኖሩ፣ የመላዋን ኢትዮጵያን ምድር ሀብታቸው ማድረጋቸው ነው። በቅርብ ጊዜ፣ አንዳንድ የጎሣ ጽንፈኞች አዪ ምኒልክ ያዋህዷት ኢትዮጵያ “የኅብረተ-ሰቦች እስር-ቤት ናት” እያሉ መስበክ ጀምረዋል። ታሪክን ባያውቁት ነው እንጂ እውነቱ ግን በባላባቶች ክልል ውስጥ ታስሮ የነበረውን ሕዝብ ነፃነት አቀናጀውለት፣ በፈለገበት ሄዶ እንዲኖርና፣ በሚሻው ሙያ እንዲሰማራ፣ ሕልሙን እውን እንዲያደርግ ሰፊ አገር ገንዘቡ አደርገው በእጁ ሰጥተውለታል።

አዪ ምኒልክ የሚወቀሱት ኢትዮጵያን በጦር ኅይል መልሰው አንድ ማድረጋቸው ከሆነ፣ ማንም መንግሥት አዲስም ሆነ ፈራርሶ የነበረው አንድም ሳይቀር በሙሉ የተፈጠረው በጦር ኅይል ነው። በሕዝብ ስምምነትና ፍቅር የተቋቋመ መንግሥት በታሪክ የለም፤ ታይቶም አይታወቅም። አለ የሚል በቅዠት ዓለም የሚኖር ብቻ ነው። ምኒልክም ሰው እንደመሆናቸው ሥራቸው የተከተለው ይኸንኑ ሕግ ነው። ከተራ ሰው የሚለዩት ባስተዋይነታቸውና አርቆ በማየታቸው ነው።

መንግሥታት የሚቋቋሙት ደግሞ እንደሰላሰው ባሉት አሻግሮና አርቆ ማየት ችሎታ ባላቸው ሰዎች ሲሆን፤ እነሱም ባንድ ታሪካዊ ተጨባጭ ሁኔታ ተመሥርተውና፤ ጊዜውንና አጋጠምንን በመጠቀም ነው። ለዚህም አሁን የሚናደንቃቸው መንግሥታት እንዴት አንደመጡ ማየት ይበቃል። ጥቂቶቹን ልጥቀስ። ኅያሉና ገናናው የሮም መንግሥት ሲወድቅ ፈራርሳ በተለያዩና፤ የርስ በርስ ጦርነት ዋና መለዩአቸው በሆኑ፤ የጎሣ ባላባቶችና መንግሥታት ትገዛ የነበረችው ኢጣልያ፤ ጥንት በሮም እንዳንድ አገር ሁና መተዳደሯን መሠረት አድርጋ ነው፤ ከአንድ ሺ ሦስት መቶ ዘጠና አምስት ዓመታት በኋላ እንደገና ተመልሳ የተቋቋመችው። እሥራኤል በቅዱስ መጽሐፍ ታሪክ ተመሥርታ ነው፤ በፈረሰችው በሁለት ሺ ገደማ ዓመቷ የተፈጠረችው።

ጀርመን ሦስት ሺ ከሚያክሉና ርስ በርስ ከሚፋጁ የጎሣ ባላባቶች በፈረንጅ አቁጣጠር በ1871 ዓ. ም. አንድ አገር የሆነችው ከኢምፓት ተነሥታ ነው፤ ከዚያ በፊት ጀርመን የተባለ አገር በታሪክ አልነበረም። አንድነቱን የመፍጠሩ ሥራ ለዘመናት በሰላም ቢሞከር ከንቱ ሁኖ ቀረ። በመጨረሻ ጀርመን ተዋሂዳ ዛሬ በዓለም የሚትደነቅ አንድ ታላቅ ሀገር ለመሆን የበቃቸው፤ ያኔ የፕሩሲያ መሪ የነበረው ኦቶ ቢስማርክ፤ “በብረትና በደም” ከሚለው መፈክሩ ተነሥቶ ከጎረቤቱ መንግሥታት ጋር ወደ ባጫጫረው የጦርነት ኅይልና ባፋሰሰው ደም ነው።

ምኒልክ ግን አንድነቷ በተናደው በሁለት መቶ ያህል ዓመት ጊዜ ውስጥ ብቻ ነው ኢትዮጵያን መልሰው ያዋህዷት። አጋጠሞች የአውሮጳ አምባገነን መንግሥታት አፍሪቃን ቅኝ ግዛታቸው ለማድረግ መቀራመት ነው። የአፄ ምኒልክ ዋና ሥጋታቸው ኢትዮጵያን የከበቧት አውሮጳውያን፤ ከአፍንጫቸውና ከሆዳቸው ባሻገር አልፎ ማሰብ የማይችሉ ባላባቶችን፤ በስጦታና በገንዘብ በማባበል፤ ግዛቶቿን እየቆራረሱ እየያዙ ሰለነበር፤ ኢትዮጵያን አንድ ለማድረግ የወሰኑት ይኸንኑ ድርጊት ለማቆም ነው። ስለዚህም በባላባቶች እጅ ወድቀው የነበሩትን ግዛቶቿን መልሰው ከአንድ ማእከላዊ መንግሥት ሥር በማድረግ ታደጓቸው። በዚህም ሥራቸው ማንኛውም አእምሮ ያለው ኢትዮጵያዊ መኩራት ይገበዋል። እዚህ ላይ መረሳት የሌለበት ነገር ቢኖር፤ ኢትዮጵያውያን እንደአብዛኞቹ የዓለም አገሮች አንድነታቸው በባዕድ ተሠርቶ አልተሰጣቸውም። ምንም ጊዜ ቢሆን ራሳቸው የታሪካቸው ሠሪዎች እንጂ ተቀባዮች ሁነው አያውቁም። ፍጡር እንደመሆናቸው መጠን ርስበርስ ቢጣሉም፤ አለመስማማታቸውን በመጠቀም በታሪካቸውና በሀገራቸው ጣልቃ ሊገባቸው የሞከረውን ግን ከመሪያቸው ጎን ተሰልፈው ተባብረው አጥቅተውታል።

አንዳንድ የፖለቲካ ጮሌዎች ነን ባዮች(አሁን በሥልጣን ያለውን መንግሥት ጭምር) አፄ ምኒልክ በአውሮጳውያን ኢምፔርያሊስቶች (ቆሳራዊ) ኅይሎች ተረድተው በኢትዮጵያ ነፃ የነበሩትን አገሮችና መንግሥታት በቅኝ-ግዛትነት ያዙ እያሉ ይሰብካሉ። በጣም የሚገርመው ዛሬ አገሪቷን እየገዛ ያለው መንግሥት ደፍሮ እንደዚህ ማለቱ ነው። ዝንጀሮ የራሷን ቂጥ ቲታ የሌላውን መልክ-ጥፉ ነው ትላለች እንደሚሉት ዐይነት ነው። አንደኛ፤ ሁሉም እንደሚያውቀው፤ የአሁኑ መንግሥት ከጫካ ውስጥ ወጥቶ ወደአፄ ምኒልክ ቤተ-መንግሥት እየገሰገሠ ሊገባ የበቃውና፤ ድፍኑ ዓለም እንደሚመሰክረው ሕዝቡን ረገጦ በጭካኔ እየገዛ ያለው፤ ራሱ ባመረተው መሣርያና በሠራው ጦር እንዳልሆነ የአደባባይ ምሥጢር ነው። ባይሆን አፄ ምኒልክ፤ ጊዜውና ሁኔታው አልፎቀደላቸውም እንጂ፤ አገሪቷ በመሣርያም ቢሆን የውጭ አገር ጥገኛ ሁና እንዳትቀር የራሷን መሣርያ እንዲታመርት ከፍተኛ ጥረት አድርገዋል። ሁለተኛ፤ ኢትዮጵያ ነፃነቷንና ህልውናዋን ለመጠበቅ፤ የጥንት ግዛቶቿን ለባዕድ አሳልፋ ላለመስጠት ሲትል፤ ባሕር ጥሰው ከመጡባት ከቆሳራውያን መንግሥታት ከፍተኛ ግብግብ ውስጥ ገባች እንጂ የማንንም መሬት አልወሰደችም። እነዚህን ግዛቶቿን መልሳ ባትይዛቸው ኖሮ፤ በቆሳራውያኑ እጅ በወደቁና የራሷንም ህልውና ባጣች። ይኸ የሚያጠራጥር አይደለም።

አፄ ምኒልክ ያዋህዷቸው አገሮች ከጥንት ሲወርድ ሲዋረድ እስከጥቂት መቶ ዓመታት በፊት የኢትዮጵያ ግዛቶቿ የነበሩ ስለመሆናቸው ሰፊ ማስረጃ አለ። ይልቅስ በላይ እንዳየነው፤ ከዚያም እንደሚሰፉና አሁን እውስጧ ያልተከተቱ እንዳሉ የሚደግፉ ብዙ የታሪክ ሰነዶች ይመሰክራሉ። እዚህ ለምሳሌ ያህል፤ ላመሉ ብቻ ልጥቀስ። የጥንቱን ትተን የቅርቡን ብቻ እንኳን ብንመለከት፤ በዐሥራ ስድስተኛው ዘመን ከግራኝ ወረራ በፊት ለስድስት ዓመት (1520-1526) በኢትዮጵያ የኖረው የፖርቱጋላ ፍራንቸስኮ አልቫረስ በጻፈው መሠረት የኢትዮጵያ የመሬት ስፋት ከዛሬው ይበልጣል። በሱ አባባል፤ የኢትዮጵያውያን “ግዛት ሰፊ ነው። በቀይ ባሕር ጠረፍ ካለው

ከታላቁ ወደባቸው ከቢሊ ተነሥቶ፣ ወደውስጥ ለሚጓዝ፣ የአዳልን ምድር አልፎ ሐድያን ይጨምራል። በሕንድ ውቅያኖስ ደግሞ ሞጋዲሾ ይደርሳል... በጣም ሰፊና ሀብታም አገር አላቸው።” ስለግራኝ ወረራ በአጠገቡ ሁኖ ያየውና በሰፊው የጻፈው፣ ሺሐብ አል-ዲን ኢትዮጵያን ስለማስገበር በሚለው መጽሐፉ ይኸንን የፍራንቸስኮን ጽሕፍ ያጸድቃል። በተጨማሪ ከግራኝ ወረራ በኋላ ስለአሮሞ ጎሥቶ ፍልሰት የጻፈው ታላቁ የኢትዮጵያ ደራሲ፣ መነኩሴው አባ ባሕርይ ንብረቱን ተዘርፎ በሰበቡ አካባቢውን ሊለቅ የተገደደው በዛሬው ገሙ ጎፋ ይኖር እንደነበር እናውቃለን። ገሙ ጎፋ ደግሞ አባ ባሕርይን የመሰለ ሊቅ የሚኖርባት አገር ከነበረች፣ በቀለም ትምህርት የተራቀቁ ገዳማትና አድባራት እንደነበሯት አይጠረጠርም። ይኸም ሊሆን የሚችለው አገሩ የኢትዮጵያ ግዛት ቢሆን ነው። በነዚህ በጠቀስናቸው ሦስቱ ጸሓፊዎች መሠረት፣ የኢትዮጵያ ወሰን በምሥራቅ የባሕር-ኤርትራ ጠረፍ ሁኖ ሞቃዲሾን፣ በምዕራብ ደግሞ ገሙ ጎፋን ያጠቀልል እንደነበር በጥያቄ ውስጥ የሚያስገባ የለም። ምኒልክ እንግዲህ ከጥንት ከአክሱማውያን ጊዜ ጀምሮ የኢትዮጵያ ግዛት እስከነበረው እስከሞቃዲሾ ድረስ ማስፋፋት ነበረባቸው። ግን ጊዜውና የነበረው ዐቅማቸው አልፏቸዋል። ዋናው ነጥብ ግን አፄ ምኒልክ የሠሩት ሥራ፣ በግራኝ ወረራ ምክንያት ማእከላዊ መንግሥት በመድከሙ ፣ከቀጥተኛ ሥር የወጡትን ግን ከአክሱማውያን ዘመን ጀምሮ የኢትዮጵያ ግዛቶች የነበሩትን አገሮች፣ ከመላ ጎደል መልሰው ወደአንድነት ማምጣታቸው፣ በምንም መልክ እንደቅኝ ግዛት ሁኖ መታየት አይችልም ነው። ከላይ የጠቀስናቸው ከሺ ዓመታት በላይ ፈርሶ ከቆየ በኋላ የተከናወነው የኢጣሊያን፣ አንዲሁም ከኢምንት የተፈጠረው የጀርመን አንድነት፣ እንደቅኝ ግዛትነት ካልተፈረጀ፣ ከሦስቱ መቶ ዓመት በማያክል የጊዜ ገደብ ልዩነት የተፈጸመውን የአፄ ምኒልክን የውህደት ሥራ የቅኝ ግዛት ነው ማለት ፍርድ-ገምገማነት ብቻ ሳይሆን ዘረኝነትም በራስ-አለመተማመንም ነው ቢባል ሐሰት አይሆንም።

ማዕከላዊ መንግሥትን አድክመው ኢትዮጵያ ርስበርስ በሚበላላ፣ ግዛቶቻቸውንም በሚያተራምሱ ባላባቶች እንዲትከፋፈል፣ ከፍተኛ ሚና የተጫወቱት የግራኛና የአሮሞ ወረራ ናቸው ቢባል ስሕተት አይደለም። ግን አንድ አጥብቀን መረዳት ያለብን ነገር አለ። አሕመድ በን ኢብራሂም አል-ጋዚ (ዘ[ብሔር] ጋዚ) በሚል ስም የሚጠሩት ግራኝም ሆነ አሮሞ ሁለቱም ኢትዮጵያውያን ናቸው። ግራኝ ካፄ ምኒልክ የሚለዩት ከአላፊውና ጊዜያዊው የገዛ ራሳቸው ጥቅም አልፎና አርቀው ማየት አለመቻላቸውና፣ አገሪቷን በጥብብና በፍቅር በማስተዳደር ፈንታ የዝርፍያ፣ የንጥቂያና የግድያ ሜዳ ማድረጋቸው ነው። አሕመድ በን ኢብራሂም አል-ጋዚ (ዘ[ብሔር] ጋዚ) ታላቅና ጀግና ኢትዮጵያዊ የጦር መሪ መሆናቸው አይጠረጠርም። ሥልጣን የያዙት፣ ወደሩቁ ሳንሄድ፣ ልክ በቅርብ ታሪካቸው ውስጥ እንዳየነው ሁሉ፣ እንደአፄ ቴዎድሮስና እንደአፄ ዮሐንስ፣ እጅግ በጣም ብዙ ጦር ሠራዊት ያሏቸውን ባላንጠቻቸውን ድል በማድረግ ነው።

በዚህ ረገድ የውጭ ሊቃውንትና ሁሌዬ የእነሱን ፈር ከመከተል በስተቀር ሌላ ለየት ያለ የግላቸው አሳብ የማመንጨት ችሎታ ያጡት ብዙ የኢትዮጵያ የታሪክ ምሁራን፣ የግራኝን ወረራ እንደሃይማኖት ጦርነት ወይም እንደባዕድ አገር ጥቃት አድርገው ይመለከቱታል። እኔ ግን ይኸንን አስተያየት በፍጹም አልጋራም። ሐረር የኢትዮጵያ ግዛት ከነበረና፣ እንደሌሎቹ ግዛቶች ለማዕከላዊ መንግሥት የሚገብር መሆኑ ከታወቀ፣ ጦርነቱ የሥልጣን ትግል እንጂ፣ የባዕድ ወረራ አለመሆኑ ግልጥ ነው። ከአፄ አሕመድ ጋር የተዋጉት ሰሜኖቹ ብቻ አይደሉም። ታሪካቸው እንደሚነግረን ከሆነ ሐረርም፣ ባሌም፣ አሩሲም፣ ሌሎችም እንደጎራጌ፣ ከምባታና ሐዲያም የመሳሰሉት በደቡብና በምዕራብ ያሉ አገሮች ተዋግተውዋቸዋል። ሃይማኖት እንደመሣርያና ሸፋን ሁኖ ቢያገለግልም፣ የአፄው ዋናው ዓላማቸው ግን የተለመደው የሥልጣን ሽኩቻ ነበር።

አፄ አሕመድ በድል ያገኙትን መንግሥት “የኢትዮጵያ [የሐበሻ] መንግሥት” ብለው ማስተዳደራቸው ራሱ ጦርነቱ ሥልጣን የመያዝመሆኑን ያመለክታል። ከላይ እንዳልኹ አብዛኞቹ የአገራችን ታሪክ ምሁራን፣ የውጭ አገሮቹ የታሪክ ሊቃውንት ስለኢትዮጵያ የጻፉትን ፈለግ በመከተልና፣ የተሳሳተ አመለካከታቸውን በማጠናከር፣ ክርስቲያንነትንና ኢትዮጵያዊነትን አዋሂደው ያያሉ። ሐቁ ግን እንደዚህ አይደለም።

ሥልጣኑን ክርስቲያን የሆኑት ነገሥታት ይቆጣጠሩት እንጂ፣ ኢትዮጵያ የተባለው መንግሥትና አገር ከጥንት ጀምሮ በውስጡ የተለያዩ ቋንቋና እምነት ያለውን ሕዝብ ያካተተ ነው። የነገሥታቱ ታሪክም ሆነ ግዙፉ ተጨባጭ

ሁናቴ የሚያጠናክረው፣ ኢትዮጵያ በጣም ተወራራሽ እምነት፣ ባህልና ቋንቋ ባላት ሕዝብ የተገነባችን አገር መሆኗን ነው።

በውስጧ የክርስቲያንን፣ የእስልምና፣ የፈላሻና የጣዖትን እምነት የሚከታተሉት አሕዛብ ሁሌም እንደኖሩ ናቸው። አፄ ምኒልክም በቃላቸውና ባስተዳደራቸው መላልሰው በቀይ ቀለማቸው በአንበሳ ማሳተማቸው ይፋ ያደረጉት አገሪቷ የተለያዩ እምነት ተከታይ ሕዝብ እንዳላት ነው።

ንጉሠ-ነገሥት አሕመድ ኢብራሂም በጦር ሜዳ ባለጀብዱ ቢሆኑም፣ ባስተዳደር ግን እንደአፄ ምኒልክ ታላቅነታቸውን ሳይሆን ምን ያህል ቅሌታምና ደካማ መሆናቸውን ነው ያሳዩት። በጦር ሜዳ የተገናፀፉትን ድል የተጠቀሙት፣ አገሩን በፍቅር፣ በቅንነትና በፍትሕ እንደማስተዳደር፣ ለራሳቸውና ለተከተያዮቻቸው ብቻ የዘረፉና የግድያ ነው ያደረጉት። በየሄዱበት ታላላቅና ብርቅ የነበሩ የታሪክ ቅርሶችን አጠፉ፤ ጥንታዊነት ያላቸውን ቤተ-ክርስቲያኖችንና ገዳማትን የኪነ-ጥበብ፣ የፍልስፍናና የምርምር ጥናቶች ከነበራቸው ብርቅ ከሆኑ ብራናዎቻቸው ጋር አቃጠሉ፤ የወርቅና የብር ንብረቶቻቸውንና ቅርሳቸውን ዘረፉ፤ መነኮሳቱንና ካህናቱን አላንዳች ምሕረትና ርኅራኄ በጭካኔ ገደሉ። አገሪቷን ታሪክ የሌላት ድኃደግ አድርጓት ወዳንድ ዐምስት መቶ ዓመታት ወደኋላ መለሷት። የሠሩት ተግባር ከጠላትም ሆነ፣ ከማንም የአገር መሪና የእስላም ሃይማኖት ተከታይ የሚጠበቅ አልነበረም። በኢትዮጵያ ታሪክ ውስጥ እንዲህ ዐይነት ያስተዳደር ብቃትና ችሎታ ያጣ፣ ቅለታምና ግፊኛ መሪ በመሆን የመጀመርያውን ቦታ ይይዙ እንጂ በመጠኑም ቢሆን የሚጠጓቸውን አያጡም። አሁንም ቢሆን አሉ ማለት ይቻላል።

አፄ ምኒልክ ክርስቲያን ቢሆኑም፣ የሠሩት ሥራና የተከተሉት ያስተዳደር መርህ የተንተራሰሰው በሃይማኖት እምነት ላይ አይደለም፤ ፍትሕንና ቅንነትን፣ ያገርን ጥቅምና የየሕዝቡን ባህል መሠረት አድርጎ ነው። ወደኋላ ቀርነት ካለውና፣ የአገርን ጥቅም የሚፃረር ሁኖ ከታያቸው ደግሞ፣ ባህልንና እምነትን በዘዴ የሚዋጉ ሰው ነበሩ። የወሎው ንጉሥ ኢማም መሐመድ ዓሊ (የኋላው ራስ ሚካኤል) ከገበረላቸው በኋላ፣ ታላቅ ግብር አዘጋጅተው፣ አብረው ሲበሉ የተመለከተ፣ እንደዚህ ዐይነት ጉድ ዐይቶ የማያውቅ ሠራዊታቸው ተበሳጭቶ ቢያገራመርም፣ “የወሎ ሰው [እግዚአብሔር] አሁን የሰጠንን አገር አብረው የሚገዙ፣ በኋላም በርሱ ቸርነት መንግሥተ ሰማያት አብረውን የሚገቡ [ወንድሞቻችን] ናቸውና አትጥሉብኝ። ... ወሎን በፍቅርና በትሕትና እየሳብሁ አሁን ለዚህ ዓለም ግዛት፣ በኋላም በክርስቶስ ቸርነት፣ ለመንግሥተ ሰማያት ለማብቃት እንጂ ለመዘረፍና ለማጥቃት አልመጣሁም። ... አሳቤ ዘወትር በገጠ ነው አትክፉኝ... አላሳፈርኳችሁምና እናንተም እንግዳዬን በመሸኘት አታሳፍሩኝ።” ብለው ነው የተበጠበጠውን ሠራዊታቸውን አሳምነውኑት ያረጋጉት።

ቈይተው ያገራቸውን ሕዝብ ይበልጥ ይግረምህ ሲሉ ደግሞ፣ ብላቴን ጌታ ኅሩይ እንደገለጹት፣ ለዚሁ “ላልተጠመቀ እስላም” ኢማም መሐመድ ዓሊ፣ “የተጠመቀችውን ክርስቲያን” ልጃቸውን ወይዜሮ ሸዋረጋን ዳሩለት። በዚያው ልክ ደግሞ ንጉሠ-ነገሥቱ በማንም የኢትዮጵያ ዜጋ ላይ የባዕድ እምነት ሆነ ቋንቋ በጉልበት እንዲጫንበት አይወዱም ነበር። የጅማው አባ ጅፋር በባርያ ፈንጋይነት ከገነነው ከዛንዚባር መንግሥት ጋር ግንኙነት ፈጥሮ ሲያበቃ፣ የግዛቱ ቋንቋ ዐረብኛ፣ ነዋሪውና መጤው ደግሞ በግድ እስላም እንዲሆን ቢያስገድድ፣ “አገሩን የዐረብ አገር ማድረግ እንደሆነ፣ ቀሩሙን ንገረኛና፣ ውላችን ይፍረስ” ብለው ነው ያስጠነቀቁት።

ያፄ ምኒልክ መላ አስተዳደራቸው የተከተለው መርህ እንደቀድሞቹ ነገሥታት የሃይማኖትን ገለልተኝነት በመጠበቅ ነው። ይኸም ኢትዮጵያን በክርስቲያንም ሆነ በእስላም መሪዎች ከሚተዳደሩት አገሮች በጣም ይለያታል። ለምሳሌ ያህል በዐሥራ ስድስተኛ ዘመን ምሕረት ላይ፣ የአውሮጳ ነገሥታት በሙሉ ሕዝባችን ነው ብለው የሚጠሩት የራሳቸውን ሃይማኖት የሚከተለውን ብቻ በመሆኑ፣ ክርስቲያኑን ሕዝብ ካቶሊክና ፕሮተስታንት እያሉ ለያይተውት ሲያጨፋጭፋፍ፣ ከየሃይማኖታቸው ግዛት ሲያባርሩ፣ ከነሱ ሦስት መቶ ዓመት ቀደም ብሎ የኖረው ክርስቲያኑ የኢትዮጵያ ንጉሠ-ነገሥት ዐምደ-ጽዮን ግን “እኔ በኢትዮጵያ ውስጥ የሚኖሩ የመላው እስላሞች ንጉሥ ነኝ” በማለት፣ አገሪቱ ሳታዳላ ሁሉንም እምነት አስተናጋጅ መሆኗን ይገልጥ ነበር።

አፄ ምኒልክ፣ ከግራኝም ሆነ፣ የግራኝን አብነት በመከተል በንግሣቸው ዘመን እስላሙን ካሳደዱት ከባላንጣቸው ከአፄ ዮሐንስ በጣም ይለያሉ። እንዲሁም ዘመናዊ መገናኛ ስልክና የባቡር ሐዲድ በሚያስገቡበት ጊዜ፣ የቤተ-

ክህነት መሪዎች ቢቃወሟቸውና፣ ሕዝቡም እንዲነሣባቸው ቢሞክሩ፣ በመኳንንቶቻቸው ፊት ለጳጳሱ የሰጡት መልስ፣ እነዚህ ቅዠቶች ሥራዬን ማደናቀፍ ካላቆሙ፣ ያለኝ ምርጫ ሃይማኖቴን መለወጤ ነው እስከማለት ድረስ ከቤተ-ክህነቱም ከወግ-አጥባቂዎችና አክራሪዎች ጋር በጥብቅ መፋለማቸው የሳቸውም ሆነ የኢትዮጵያ ፖለቲካ ከሃይማኖት ነፃ መሆኑን በአስተዳደራቸውም በአቋማቸውም በግልጥ አሳይተዋል።

በቅርብ ጊዜ አበራ ቶላ የተባሉ ጸሐፊ “የአሮሞ መስፋፋትና የምኒልክ በጎይል መያዝ ጨለማው ጎን በኢትዮጵያ” በሚል አርእስት አንድ ጽሑፍ በኢትዮ-መዲያ” ዘግቦታል። ከመግቢያው ላይ ጠቅለል ባለ-መልኩ የሚናገሩት ታሪካዊ ድርጊቶች መጠነኛ እውነተኝነት ቢኖራቸውም፣ የአሮሞ መስፋፋትን ከአፄ ምኒልክ ማስገባር በማነፃፀር የሚናገሩት ሐተታ፣ ባሁን ወቅት በሰፊው የተሰራጨውን ተረት ከማስተጋባት በስተቀር፣ ጥልቀትና ቁም-ነገረኝነት የለውም እላለሁ።

6 . Abera Tola, “Ethiopia: Dark side of Oromo Expansions and Menilek Conquests,” Ethiomedia, January 4, 2014.

አንደኛ አሮሞም ሆነ አሮሞች የሚሉት ቃላት ራሳቸው ምን ማለት መሆናቸውን ደራሲው አብራርተው አይገልጹም። አሮሞ ማለት የድሮውን “ጋላ” የሚለውን ቃል የሚተካ ከሆነ፣ ንግግሩ በሙሉ አከራካሪ ከመሆን አልፎ የጸሐፊውንም ዕውቀት ያስጠይቃል። “ጋላ” የሚለው ቃል መሠረታዊ አመጣጡና ለመጀመርያ በጥቅም ላይ የዋለው በግዕዝ ቋንቋ ሥነ-ጽሑፍ ሲሆን፣ ትርጉሙ በተወሰነ የኑሮ ዐይነት የተሰማራ፣ ወይም ያልተገረዘና ክርስቲያን ያልሆነ ኅብረተ-ሰብን እንጂ፣ በቋንቋ ዝምድና የተሳሰረ፣ ወይም በደምና በመወላለድ ያንድ ምንዝላት ወይም ያንድ እንጅልሽ የሥጋው ቀራጭ ያጥንቱ ፍላጭ የሆነ ሕዝብን አያመለክትም። ስለዚህም ነው ቃሉ ከግብፅ ምዕራብ ለሚኖረው ለበርበር፣ ለሱዳን ድንቃ፣ በኢትዮጵያም ውስጥ ላሉት ለተለያዩት እንደነአፋርና፣ በአሞ ወንዝ አካባቢ ለሚኖሩ ዐይነቶቹ ኅብረተ-ሰቦች በሙሉ ሲሰጥ የሚታየው።

ጸሐፊዎቹ “ጋላ” የሚለውን ቃል፣ እንደጠቅላላ መጠርያ ከመጠቀማቸው በፊት፣ የኅብረተ-ሰቡን ስም ጠቅሰው ሲያበቁ፣ ሁለቱ እንደመለዩው አድርገው “የሚባል” የሚለውን ቃል ይጨምሩበታል። ለምሳሌ፣ ከግብፅ ቀጥሎ ከሚገኘው አገር (ከበስተምዕራቡ) መጥቶ በሰሜን ግብፅ ያለውን ገናናውን የአስቆጥሰን ገዳም ይዘርፍ የነበረውን የበርበርን ኅብረተ-ሰብ ሲገልጥ፣ ጸሐፊው “በርበር” የሚባል “ጋላ” ይላል። በኢትዮጵያም ልክ እንደዚሁ “ቱለማ” የሚባል “ጋላ”፣ “ከረዩ” የሚባል “ጋላ”፣ “ሜጫ” የሚባል “ጋላ” እያለ ነው የተለያየ የኅብረተ-ሰብን ክፍል የሚገልጠው። እነዚህ ኅብረተ-ሰቦች የሚጋሩት ነገር የትውልድና የዘር ሳይሆን፣ ሰብአ-ትካትነትንና በዘረፋና በዘላንነት መኖርን፣ ወይም የከረስተኑና የተገረዙ አለመሆናቸውን ነው። “በርበር፣ “ድንቃ”፣ “ሜጫ”፣ “ቱለማ” የሚሉት ቃላት የኅብረተ-ሰቡን ምንነት ሲገልጡ፣ “ጋላ” ግን የኑሯቸውን ዐይነት ነው የሚያሳየው። እነዚህ ዘላን እንደመሆናቸው የተወሰነ መሬትና አካባቢ የላቸውም። ስለዚህም ነው ጸሐፊዎቹ ሌላውን በግብርና ተደላድሎ በተወሰነ መሬት ላይ የሚኖረውን ሕዝብ በመሬቱ ስም፣ “የመተከል ምድር”፣ “የጋፋት ምድር” “የአማራ ምድር” ብለው ሲጠሯቸው፣ ለጋላ ሲሆን ግን የታወቀ “ምድር” የለውም ብለው በማሰብ፣ ወደ”መኖርያው” ፣ “ወደ አገሩ” ተመልሶ ሄደ የሚሉት። ለዚህም ነው ደግሞ ማዕከላዊው መንግሥት በሌላው ዐመፀኛ ነው በተባለ ሕዝብ ላይ እስከ”ምድሩ” ድረስ ሄዶ ሲዘምትበት፣ በ”ጋላ” ላይ ግን ተመሳሳይ እርምጃ መውሰድ ይሳነው የነበረው።

ፍሬ ነገሬ “አሮሞ” ስለሚለው ቃል ሐተታ ሳይሆን፣ ዘውጎኞች ስለዚሁ ኅብረተ-ሰብ የሚሰብኩት ሰብከት ልበ-ወለድና አንጃ ግራንጃ እንጂ ተጨባጭ ማስረጃ እንደሌላቸው ለማስገንዘብ ነው። ሕዝቡ በባህልም ሆነ፣ በቋንቋና በዝርያ በፍጹም አይገናኝም። ኢትዮጵያን ከመውረሩ በፊት ሆነ፣ በአፄ ምኒልክ መሪነት ኢትዮጵያ ተመልሳ እስከተዋሀደችበት ጊዜ ድረስ፣ አንድነት ያለው የአሮሞ ሕዝብም ሆነ መንግሥት ከቶዉኑ አልነበረም፤ ኑሮም አያውቅም። በኢትዮጵያ አንድነት ዋዜማ ላይ፣ ጥንት “ጋላ” በመባል የሚታወቀው ሕዝብ ራሱ፣ ዘላንነቱንና በዝርፍ መኖሩን ትቶ በነገሥታቱ ጥረትና በጊዜያዊ ሁኔታዎች መለወጥ፣ በየሰፈረበት ሁሉ በፍላጎቱ አካባቢውን መስሎ በግብርና መኖር ጀምሯል። በምሥራቅ፣ በደቡብ፣ በአዜብና በባሕር ያለው የእስልምና ተከታይ ሆነ፤ በሰሜንና በምዕራብ እንደ ጎጃምና በጌምድር ባሉት አካባቢዎች የሰፈረው ደግሞ ወደአርቶዶክስ እምነት ገባ። አርቶዶክስ የሆነው ከማዕከላዊ መንግሥት ውስጥ ተዋቅሮ ከፍተኛ ሚና ሲጫወት፣ የወሎና የአዜቡ እስላም

በበኩሉ ርስበርስ ጦርነት በሚፋጁ በተለያዩ ጥቃቅን የባላባቶች መንግሥታት ቢጤ ተቋቋሙ። አፄ ምኒልክ ናቸው በበርስበርስ ጦርነት ከመጨረሻው ያዳኗቸውና ሁሉንም እንደሌላው የኢትዮጵያ ኅብረተ-ሰብ ወደውህደት አምጥተው በሰላምና በፍቅር እንዲኖር ያደረጉት።

አለቅጥ የሚደነቀው የጋዳውም ሥርዐት ቢሆን በአፍሪቃ ውስጥ በዚያ የሥልጣኔ ዕድገት ደረጃ ያሉት ብዙዎቹ ኅብረተ-ሰቦች ከመላ ጎደል የሚጋሩት አወቃቀር ነው። ሥርዐቱ ሲመረምር አሳፍሪ እንጂ የሚደነቅ ሁኖ አይታይም። ለምን እንደዚህ እንዳልኩ ላስረዳ። የጋዳ ሥርዐት በደምሳሳው ሲታይ፣ የመዋቅሩ ቁልፍና ዋና ሊባል የሚቻለው ሉባ የተባለው ማዕርግ ወይንም ዕርከን ነው። ስለሉባነት በቅርቡ ያጠናውና በሥራ ላይ ያየው፣ አንድ የዐሥራ-ሰባተኛ ዘመን ጸሐፊ በሚለው ከተመሠረትን፣ “ሉባነትን እስከሚያገኝ ድረስ የኅብረተ-ሰቡ አባል አይገዘርም ብቻ ሳይሆን፣ ልጅ እንኳ ቢወልድ እንደወላጅ ሁኖ በሥነ-ሥርዐት በማሳደግ ፈንታ፣ እንደውሻ ቡቸላ እውጭ ይጥለዋል። በዚህ ሹመት ላይ ባለ ጊዜ ውስጥ ሰው ካልገደለ ደግሞ፣ ጠጉሩን አይላጭም፤ የግድያ መለዩው ስለሆነ ጉቱም አያሳድግም፤ ታዲያ የሞት ፍርድ እንደተፈረደበት ሰው ዘወትር እያለቀሰ፣ በሐዘን ውስጥ ተዘፍቆ ይኖራል እንጂ።” ማንም በሠለጠነው በዛሬ ዘመን የሚኖር፣ ልብ ያለው ሰው፣ በዚህ ዐይነት ሥርዐት መከራ-ት ቀርቶ፣ የመደገፍ ስሜት እንኳ ቢያሳይ ለሰው ህልውና እንደከፍተኛ ጠንቅ ሁኖ ስለሚታይ ጭንቅላቱን መመርመር፣ ከኅብረተ-ሰቡም መገለል ይኖርበታል ተብሎ ነው የሚታሰበው። በዚህ የማይስማማ ካለ፣ እሱ ራሱ የአእምሮ ችግር እንዳለው ይቆጠራል።

እውነቱ ጋዳና ግድያ በቃላት ይለያዩ እንጂ ትርጉማቸው አንድ ነው። እጅና መዳብ ናቸው። ዝርፍያ የሥርዐቱ ዋና አንቀሳቃሽ ሞተርና ኅይል ነው። ይኸንን ነው እንግዲህ ከዐሥራ ስድስተኛው ዘመን ምሕረት ጀምሮ “ጋላ” የተባለው ኅብረተ-ሰብ በመላ ኢትዮጵያ ይፈጽም የነበረው። ይኸም ማለት በምቹትና በድሎት ይኖር ወደነበረው ኅብረተ-ሰብ ሊገድልና ሊዘርፍ ይዘምታል። የተዋጋው ሕዝብ ተሸንፎ ቢገኝ፣ በጅምላ በመጨፍጨፍ፣ የነፍሱ ጡሮች እናቶችን ሆድ በመዘርጠጥ፣ የደሙን ጥም ለማርካትና፣ የጀብዱን ሚርጋ ለማስቆጠር ሲል ራስ በመቀራረጥ፣ አባለ-ዘር በመገደድ ያለቀው ሕዝብ ተቆጥሮ አያልቅም። የውጭ አገርም ሆኑ የኢትዮጵያ ጸሐፊዎች “ጋላ”ን በተመለከተ የሚስማሙበት ነገር ቢኖር በነዚህ ነጥቦች ላይ ነው።

እዚህ ላይ፣ ጥቂቶቹን ብቻ ላመሉ ልጥቀስ። በዐሥራ ስድስተኛ ዘመን-ምሕረት ሁናቴውን በቅርቡ ካዩት የኢትዮጵያ ጸሐፊዎች ልጅምር። አገሩ “በጋላ እጅ ተመዝብሮ በረኻና ጫካ በመሆኑ ከእንስሳና ከዱር አራዊት በስተቀር ሰውም ሆነ እርሻ በፍጹም የለበትም።” ቱላማ የሚባል ጋላ መጥቶ፣ “መንፈቁን ጎጃም” ምንም ሳያስቀር ደምስሶ አጠፋው፤ ሴቶችንና ከብትን ማረከ። የገደለው ሰው ቀጥር ስፍር የለውም። “ጋላ ጎጃምን መውረር ከጀመረበት ጊዜ ጀምሮ እንደዚህ የገደለበትና የማረከበት ጊዜ ከቶውኑ የለም።” ክርስቲያኑ ብቻ አይደለም ይኸ ዐይነት ዕልቂትና ጥፋት ከጋላ የደረሰበት። ታዲያ ያመለጠ የኢትዮጵያ ኅብረተሰብ አልነበረም ቢባል ሐሰት አይሆንም። ያኔ ሻንቅላ በመባል የሚታወቀው ሕዝብ ማእከላዊው መንግሥት በአስቸኳይ እንዲደርስለት ያቀረበው ጩኸት፣ “የከብትና የሰው ምርኮ ወሰድብን፤ ስፍር ቀጥር የሌላቸውን ጀግኖቻችንን ገደለብን፤ የቀሩት ጀግኖቻችን የሴት ፍርሀት ይዟቸዋልና፣ ጌታችን [ንጉሥ] ሆይ እንዲትታደገን ፈጥነህ ድረስልን” ነው የሚለው። ግድያው የአረመኔነት ሳይሆን የአውሬነት ነው። ካልሰለበ፣ ጡት ካልቆረጠ፣ ሆድ ካልዘረጠ፣ ቸብቸቦ ካልሰበሰበ ስሜቱ አይቀስቀስም። እነዚህ ድርጊቶች የጀብዱነቱና የታላቅነቱ ዋና መግለጫውና መስፈርያው ነበሩና።

እንግዲህ የዛሬው “አሮሞ” የትላንትናው “ጋላ” ነው ካልን፣ በዚህ ስም የሚጠራው ኅብረተ-ሰብ በኢትዮጵያና በኢትዮጵያ ሕዝብ ላይ ያደረሰው ጉዳትና ጥቃት፣ የፈጸመው የሰውና የከብት ዕልቂት፣ የንብረትና የታሪክ ቅርስ ጥፋት፣ በሰው አንደበት ተገልጾ፣ በመጻሕፍት ተጽፎ አያልቅም ማለት ይቻላል። ከግራኝ ብዝበዛ ያመለጡት ቤተ-ክርስቲያኖችና ቤተመንግሥቶች እውስጣቸው ከነበሩት የታሪክ ቅርሶችና መጻሕፍቶች ጋር ድራሻቸው ጠፍቷል። ይኸንን እንደሰደድ እሳት ባገሩ ላይ ያደርስ የነበረውን ዕልቂት አይተው ነው እንግዲህ፣ በመጤ ሃይማኖታቸው ሰብብ ከኢትዮጵያ የተባረሩት ካቶሊኮች፣ አሮሞችን አምላክ ኢትዮጵያውያንን በነሱ ላይ በፈጸሙት ግፍ ተቆጥቶ ሊበቀል ሲል የላከው “የእግዚአብሔር መቅሠፍት” ነው ብለው የተረገሙት።

እንግዲህ እንደዚህ የመሰለውን የአውሬነት ተግባር ከአፄ ምኒልክ ድርጊት ጋር ማነጻጸር ሚዛነ-ቢስነት ብቻ ሳይሆን ፍርድ-ገምደልነትም ነው ማለት ይቻላል። ታሪክ አይደግፈውም፤ ጤናማም ሰው አያደርገውም። ከዚያም

አልፎ ተርፎ፣ ታሪክ የሚነግረን ያለው፣ ሺ ኪሎሜትር ሰንጠቆ ሄዶ የሌላውን ኅብረተ-ሰብ መሬት ወርሮ የያዘውን ሕዝብ፣ አፄ ምኒልክ በግፍ ቅኝ ግዛት አደረጉት ማለትም እውነትን ከማፋለስና ዘበት ከመናገር በስተቀር ሌላ ቁም-ነገር አይኖረውም።

ይኸ እንዳለ ሁኖ ከጥፋትም አንዳንድ ጥሩ ነገር አይታጣም። አሮሞች አገሩን በግድያና በዘረፋ ቢያራቁቱትም፣ ወንዶችንና አርጊቶችን በሚዘገንን ሁኖቴ ጨፍጭፈው ቢገድሉም፣ ሴቶችንና ልጆችን ከአገሩ ከብት ጋር ማርከው መውሰድ ልማዳቸው ነበር። ዕድለ-ቢሶቹ ሴቶች ከማራኪዎቻቸው ልጆች ይወልዱ፣ የተማረኩትም ልጆች በተራቸው አድገው ከብሔረ-ሰቡ ጋር ይጋቡ ነበርና፣ አሮሞች ወደድንም ጠላንም፣ የኢትዮጵያን ሕዝብ አቀያይጠዉታል። ስለዚህ ዛሬ ማንም ሰው አፋን ከፍቶ የኔ ዘር ንጹሕ ነው ሊል በፍጹም አይችልም። የሚልም ካለ ወይ ውሸታም፣ ካልሆነ ደግሞ ትዝብትንና ይሉኝታን የማይፈራ ውሸታምና የሚናገረውን የማያውቅ መሆን አለበት።

እንግዲህ የኢትዮጵያዊ ፍቺ በቃሉ ትርጉም መሠረት፣ “ፊቱ የጠቁረ” ብቻ ሳይሆን፣ በተጨማሪ በዘሩ “የተከለሰ ቅይጥ” መሆንንም ያመለክታል። መለዮውም ጥቀርነትና ድቃላነት ነው። አንድ የታሪካችን ምሁር የሆነ ኢጣልያናዊ ኢትዮጵያን “የሕዝብ ሙዝዩም” ይላታል። ሐቁ ግን አገሪቷ ብቻ ሳትሆን፣ እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊም ጭምር “የሕዝብ ጥርቅማጥርቅም” ነው፤ በደሙ ውስጥ አብዛኛቹ የኢትዮጵያ ነገዶች አሉበት ማለት ይቻላል። ለዚህም ያበቃው የማዕከላዊ መንግሥት መፍረስና የአሮሞ ወረራ ሲሆን፣ ወረራው የኢትዮጵያን ሕዝብ አድሶታል፤ በታሪክ፣ በደም፣ በቋንቋ፣ በባህል አስተሳሰብ እንደሰርገኛ ጤፍ ወንድማሞችና እኅትማሞች አድርጎናል። ወይንም ከዚያም በተሻለ አባባል ለመግለጥ፣ የሥጋ ቀራጭ፣ ያጥንት ፍላጭ ሁነን ደም በደም ተቀላቅለናል። በዚህ መልክ የተዋሀደ ሕዝብ ነው እንግዲህ ተመልሶ ዘመናዊቷን ኢትዮጵያን በምኒልክ መሪነት ያዋሀዳት። በዚህ የተቀደሰ ሥራ፣ በፊታውራሪነት የመሩት ደግሞ አሮሞቹ ራሳቸው ናቸው።

እንደዚህ ያልኩበት ምክንያት ግልጽ ነው። አፄ ምኒልክ ያደጉት ከአሮሞች ጋር እየተጫጫሁ ሲሆን፣ አለአሮሞች ድጋፍ፣ አለነሱ ጎይልና ሠራዊት ከአፄ ቴዎድሮስም እጅ ማምለጥም ሆነ፣ ወዳባታቸው ግዛት ገብተው መንገሥ፣ ዘመናዊቷንም ኢትዮጵያን ማዋሀድ አጠያያቂ በሆነ። ወደደቡብ፣ ምዕራብና ባሕር የዘመተው ሠራዊት ከጦር መሪ እስከዝርዝር ድረስ አሮሞ ነበር ማለት ይቻላል። እንዲህ ስል የሌሎቹን ሚና ማሳነሴ ወይንም ማጥላላቴ ሳይሆን ከራስ ጉብና ጀምሮ እስከተራው አሮሞ ድረስ በኢትዮጵያ ምድር በተወሰነ አካባቢ ባገሪቷ ያንድነት ግንባታ ያደረጉትን አስተዋጽኦ ለማጉላት ነው። እውነት ነው፣ ሌሎችም እንደየዕቅዳቸው ድርሻቸውን በጋራ ተዋጥተዋል። ይኸም ቢሆን ግልጥ ነው፤ ግን ላመሉ ነካ ላድርገው።

አፄ ምኒልክ በተዋሀደች ኢትዮጵያ ላይ ለመንገሥ የበቁት የመጀመርያው ንጉሠ-ነገሥት ይሁኑ እንጂ፣ አብዛኛው የውህደት ሥራ የተከናወነው በአፄ ዮሐንስ ሥር መሆኑን መርሳት አይገባም። በአፄ ዮሐንስ መሪነት፣ ሰሜኑን ንጉሠ-ነገሥቱ ራሳቸው፣ ምዕራቡን ንጉሥ ተክለ-ሃይማኖት፣ ከመካል ደግሞ ሁነው ምሥራቁን፣ ደቡብንና ምዕራቡን፣ ባሕሩንና አዜቡን ንጉሥ ምኒልክ ሁነው ነው በመተባበር የአፄ ቴዎድሮስን ያንድነት ግብ ያስመቱት። እነሱም ብቻቸውን አልነበሩም፤ እያንዳንዱ ችሎታቸውና ብቃታቸው በይፋ በጦር ሜዳ በተመሰከረላቸው ታላቅ የጦር-መሪዎች ተረድተው ነው፤ ራስ አሉላ በሰሜን፣ ራስ ደረሰ በምዕራብ፣ ራስ ጉብና በመካል አገር ነበሩ፣ ማለትም የትግርኛ፣ የአማርኛና የአሮሞኛ ኅብረተ-ሰብ ቋንቋ ተናጋሪ አባላት። ብዙ ጉድለት ቢኖራቸውም፣ አፄ ዮሐንስ በዚህ ሥልጣን አደላድለው በማስተባበር ችሎታቸው፣ ንጉሥ ምኒልክ ደግሞ ተመጣጣኝ ጉልበት እያላቸው የንጉሠ-ነገሥታቸውን ሥልጣን እንደጊዜው ልማድ አንዴም ሳይዋጓቸው በመቀበላቸው፣ መደነቅ አለባቸው።

በቅርቡ የአፄ ምኒልክን ስም የማጉደፍ ዘመቻ ያተኮረው ንጉሠ-ነገሥቱ በአሩሲ ውስጥ አኖሎ በተባለ ቦታ ፈጸሙ በተባለ ግፍ ላይ ነው። የእናቶችን ጡት ቆረጡ፤ ብዙ ሕዝብ ጨፈጨፉ እየተባለ ይወራል። ለመታሰቢያም በቦታው ሐውልት ተሠርቷል ይባላል። እንደሚወራውና ለኔም እንደመሰለኝ፣ የታሪኩ ምንጭ በኤርትራዊው በተሰፋዬ ገብረ-አብ የተጻፈው “የቡርቃ ዝምታ” የተባለው የልበ-ወለድ ድርሰት ይመስላል። እንግዲህ “ሞኝና ውሃ እንደወሰዱት ይሄዳል” እንደሚባለው ቅሌታም ብቻ ነው ልበ-ወለድን እንደእውነት፣

ምናብን እንደድርጊት አድርጎ የሚወስደው። ከዚያም አልፎ ደራሲው የታሪክ ባለሙያ መሆን ይቅርና የዐሥራ-ሁለተኛ ክፍል ትምህርት እንኳን ማጠናቀቅ ያልቻለ ግለሰብ ነው። በዚህ በፈጠራ ጽሑፍ ተመሥርቶ ሐውልት የሚያሠራው ግለ-ሰብም ሆነ ባለሥልጣን በግድየሌሽነት የሕዝቡን ገንዘብ ማባከን ብቻ ሳይሆን፣ ሕዝቡን ራሱን ምን ያህል ወደኋላ የቀረ በማሰኘት በዓለምና በታሪክ ፊት እያስገመተ ነው። ርግጠኛ ነኝ የአኖሌ ሕዝብ የሚጠጣ ንጹህ ዉሃ፣ የሚመላለስበት ዘመናዊ መንገድና መጓጓዣ፣ በሽተኛውን የሚያስታምምበት የተደራጀ ሕክምና ቤት፣ ልጆቹን የሚያስተምርበት ማለፍያ ትምህርት-ቤትና፣ ትምህርቱንም ከጨረሰ ወዲያ የሚሰማራበት አስተማማኝ የሥራ ዘርፍ የለውም ይሆናል። የሐውልቱ ገንዘብ በተረት ላይ በተመሠረተ ድርጊት ከሚውል፣ በእነዚህ አገልግሎቶች ላይ ቢጠፋ፣ ሕዝቡን ምንኛ በጠቀመው፣ አሠራራንስ ምንኛ ባስመሰገነው።

ድርጊቱ እውነት ቢሆንስ ሐውልት ለምን አስፈለገ። ኢጣልያኖች ሰንቱን አሩሲ፣ ሰንቱን አሮሞ ጨርሰው የለ፤ ለምን ለዚህ መታሰቢያ አልተሠራም። እውነቱን እንጋገር ከተባለ፣ በኢትዮጵያ ምድር ለተሠራው ግፍ ሁሉ ሐውልት እንሥራ ከተባለ ደግሞ፣ ከብዛቱ የተነሣ እንኳን ለሰው መኖርያ፣ ለእግሩ ማሳረፍያ የሚሆን መሬት አይገኝም ይሆናል። አሩሲ ራሱ ቋንቋው አሮሞኛ ነው ይባል እንጂ፣ ሕዝቡ ግን ከመቶ ሰባው በትውልዱ የከምባታ፣ የሐዲያና የጉራጌ ነው። እንግዲህ በዚህ መሬት በሌላው የተፈጸመው ሳይቆጠር፣ በአሮሞች እጅ ብቻ ያለቀውን የነዚህን ሕዝብ ቍጥር የያንዳንዱ ቤት ያውቀዋል። እንግዲህ ለነሱም ሐውልት ያስፈልጋቸዋል። እኔ ራሴ የማወራው የግሌ ታሪክ አለኝ።

በሁለተኛው የኢጣልያን ወረራ ወቅት የኢትዮጵያ ጦር እንደተፈታ፣ በከምባታ ላይ የጎሥቶች ጦርነት በመባል የታወቀ ከፍተኛ ዘመቻ ተካሂዶ ሕፃናት ዐዋቂ፣ ሴትና ወንድ፣ ወጣትና ሽማግሌ ሳይለይ ብዙ ሕዝብ ዐለቀ። ከብትና ንብረት ተዘረፈ። ብዙዎች ተማርከው የደረሱበት ጠፋ። ይኸ ዐይነት ሰለባና በደል ከደረሰባቸው መካከል ቅርብ ቤተሰቦቹ ነበሩ። እናቴ ጡቷን ተቆርጣ፤ ሆዷን ተዘርጥጣ ሙታለች ተብላ እሜዳ ላይ ተጣለች። እናቷና ጫቅላ እኅቷ ግን ተማርከው ከተወሰዱ በኋላ ደብዛቸው ጠፋ። ሌላው ሕፃን ወንድሟ ግን የምርኮና የጥፋት ዕጣ ባይገጥመውም አባለ-ዘሩን ተቆርጦ በሜዳ እንዲሞት ከተጣለ በኋላ በሕይወት ቢቀርም ወራሪዎቹ ጎሥቶች በያንዳንዱ ቤተ-ሰብና በመላው አገር ያደረሱት ዕልቂትና በደል በሰው አንደበት ተነግሮ አያልቅም ብቻ ሳይሆን የሰቀቀኑ ርዝራዥ እስካሁን ድረስ በያንዳንዱ ቤተ-ሰብና ግለ-ሰብ ጆሮ ውስጥ ይጮሃል። ለዚህም ዐይነቶቹ በጎሥቶች ለተፈጸመ አስቃቂ ግፍ ሐውልት ያስፈልጋል ማለት ነው።

በሥልጣን ያለው መንግሥት ከሸፍትነት ወደአፄ ምኒልክ ዙፋን ያደረሰውን ዘመቻ የጀመረው ስሙን ባወረሰለት በመጀመርያ ወያኔ ትግል ላይ ተመርኩዞ ነው ይባላል። አንዳንድ ታሪክ ጸሐፊዎች ለመጀመርያው ወያኔ መነሻው በኢትዮጵያ መንግሥት የተፈጸመው ያስተዳደር ጉድለት ነው ይላሉ። እኔ ራሴ የሰማሁት ታሪክ ግን ከዚህ በጣም ይለያል። ያስተዳደር ጉድለት ማሳበቢያ ሊሆን ይችላል እንጂ፣ የመነሻው ጥንተ-መሠረቱ ግን የደጋ ትግሬው ሕዝብ ከትውልድ ሲወርድ ሲቀረድ እንደመጣው ትውፊት በዘላኑ ኅብረተ-ሰብ ላይ ያካሄድ የነበረውን የዘረፋ፣ የግድያና የጥቃት ዓመታዊ ዘመቻውን እንዲያቆም በመንግሥት ባለሥልጣኖች ስለተከለከለ ነበር። እንግዲህ ይኸ ዐይነት ዐመታዊ ዘመቻ ምን ያህል ግድያና ዕልቂት በዘላኑ ሕዝብ ላይ ለዘመናት እንዳደረሰ እናውቃለን። ዘመቻው አባትና እናት ገድሎ ብዙዎቹን ልጆች ድኃደግ እንዳደረገ፣ የሰንቶቹን እናቶች ጡት እንደቆረጠ፣ ስፍር-ቍጥር የሌላቸውን ወንዶች እንደሰለበ፣ ከብትና ንብረት እንደዘረፈ፣ ሴቶችና ሕፃናት ማርኳቸው እንደወሰደ፣ በኅብረተ-ሰብ ላይ ምን ያህል ሽብርና ፍርሀት ይፈጥር እንደነበረ፣ ሰንቱንስ በጋለሞታነት እንዳስቀረ መገመት አያዳግትም። አፄ ምኒልክ ባንድ ቀን በጥቂት ሰዓት ውስጥ ፈጽመዋል የሚባለው ግፍና ጭካኔ ከዚህ በያመቱ ከሚደጋገመው ድርግት ጋር ቢወዳደር ኢምንት ነው ማለት ይቻላል። ታዲያ ለዚህስ አረመናዊ ጭፍጨፋ ለምን ሐውልት አያስፈልግም። በዚህ የአሳብ መስመር ከቀጠልን ደግሞ በሥልጣን ያለው መንግሥት አላንዳች ምክንያት በግፍ የጨፈጨፋቸውና ያስጨፈጨፋቸው እልፍ አእላፋት ንጹሐን አሉ። ለነሱስ ለምን በየቀዳሳቸው የመታሰቢያ ሐውልት አይሠራላቸውም።

በአሩሲ አፄ ምኒልክ ምን እንዳደረጉ ማወቅ ከተፈለገ አጥጋቢ ጽሑፍ ስላለን፣ በፈጠራና በስብከት ላይ መመሠረት አያስፈልግም። ጽሑፎቹ የሚያስረዱት አሩሲ ምን ያህል ለአፄ ምኒልክ እጅግ ባለውለታ እንደሆነ

ነው። ነገሩም እንደዚህ ነው። አገሩን ባስገበረው በቱላማ ጦር ላይ፣ ጥቂት የአሩሲ ሰው ባንድ ባላባት ተመርቶ፣ ሌሊት ተነሥቶ ጦሩ በሠፈረበት ቦታ አደጋ ቢጥልበትና ከሺ በላይ ሠራዊት ቢፈጅበት፣ ካዬ ምኒልክ ረዳት ጦር ተላከ። ይኸ ረዳት ጦር ሌሊቱን ሲጓዝ፣ ደግሞ እንደገና ተመልሶ አደጋ ሊጥል ከሚሄደው ከአሩሲ ሰው ጋር በድንገት በመንገድ ላይ ተገናኘና በመካከላቸው በተፈጠረው ግጭት ብዙ ሰው ዐለቀ። የአሮሞ ጦር እንደመሆኑ፣ በኅብረተ-ሰቡ ልማድ ጡት ቁርጠ፣ እጅ ጎምዶ ይሆናል። የጊዜው ልማድ ስለሆነ ምንም አይገርምም፤ ሌላው ቀርቶ በአድዋ ጦርነት እንኳን ተፈጽሟል። ደጋግሜ እንዳልኩት፣ ታሪክ መዳኘት ያለበት ከጊዜው አንፃር ነው። የሚደነቀውና የንጉሠ-ነገሥቱ አሽማጦች የረሱት ነገር ቢኖር ግን፣ አዬ ምኒልክ እቦታው እንደደረሱ የወሰዱት እርምጃ ነው። በየትም አገር እንደሚደረገውና እንደጊዜው ልማድ መሠረት፣ ጦራቸው የማረከውን የአሩሲን ሰው ሁሉ ባርያ አድርጎ ይዞ ቢቆይባቸው፣ ንጉሡ ከፍተኛ ተቃውሟቸውን አሰሙ። ሠራዊታቸውን በሙሉ ሰብስበው፣ “አሩሲን ከግራኝ ወዲህ የገዛውና ያስገበረው የለም። እኛ ጥንትም የኛ [አገር] ነው ብለን መጣንበት እንጂ ርሱ አልመጣብንም። ባለማወቁ እከላከላለሁ ብሎ ዐለቀ፤ ተጎዳም። ግን ባርያ አድርገን ልንገዛው አይገባንም፤ ወንድማችን ነውና። የማረከኸውን የሰው ምርኮኛ ሁሉን ልቀቅልኝ። በዐዋጅ ከለመንሁ በኋላ ወስልተህ የአሩሲን ሰው ባርያ አድርገህ የተያዘህ ከተገኘህ እጣላሃለሁ፤ ልቀቅ ብዬሃለሁና ልቀቅ።” በማለት እንዲለቅ በአዋጅ አስገደዱትና ተለቀቀ። ባገሩም ታማኝና ብቁ ነው ብለው የሚያምኑትን አስተዳዳሪ ሹመው ወደመናገሻቸው ተመለሱ።

ይኸንን የአዬ ምኒልክን ድርጊት እስኪ ሌሎች የቅኝ ገዢዎች ከወሰዱት እርምጃ አንፃር እስኪ ከጥቂቶቹ ጋር እናስተያይ። ጀርመኖች የታንዛንያ ሕዝብ ባስተዳደራቸው ግፍ አንገፍግፎት ሸፍቶ፣ አንዲት ትንሽ ምሽግ ቢጤ ሰብሮ፣ ጥቂት ሰው ቢገድልባቸው፣ ረዳት ጦር ተልኮ ሁለት መቶ ሺ ሰው በጭካኔ ገደሉ። እንዲሁም የናምቢያ ሕዝብ በጨካኝ አስተዳደራቸው ተማርሮ በዚህ መልክ ቢነሣባቸው፣ የተላከው ረዳት ጦር አንድም ሰው ሳይቀር እንዲገድል ታዘዘ። ከመቶ ሰማንያውን እጅ አረደ። የቀረው ሊያመልጥ የቻለው ወደጎረቤት መንግሥት ሸሽቶ ብቻ ነው። እንዲሁም ፈረንሳዮች የማዳጋስካር ሕዝብ ተበደሉ ብሎ ቢነሣባቸው፣ ሰማንያ ሺውን አላንዳች ምሕረት ጨፈጨፉ። በጎረቤታችን ኬንያ እንግሊዞች በየቀኑ፣ “ዛሬ ሁለት መቶ ሻንቅላ ገደልን፤ ዛሬ ደግሞ ዐምስት መቶ...” እያሉ ለቅኝ ግዛት ሚኒስትር ወደለንደን የሚልኩትን መግለጫ ያነበበ፣ ስለሰው ሕይወት ነው የሚናገሩት ወይንስ ስለወፍ ብሎ መገረሙ አይቀርም።

የአሩሲ ዐይነቱ የስም ማጥፋት ዘመቻ በአዬ ምኒልክ ላይ ሲደረግ የመጀመርያው አይደለም፤ የመጨረሻም እንደማይሆን ርግጠኛ ነኝ። ዛሬ በሥልጣን ላይ ያለው መንግሥት እንደገባ፣ ሊቅ ነጋሦ ጊዳዳ ከፍተኞች የአሮሞ ባለሥልጣኖችን ሰብስበው፣አዬ ምኒልክ በጦር ኅይል አሸንፈው፣ የአሮሞን ሕዝብ አላንዳች ርኅራኄ የጨፈጨፉበትና ለነፃነቱ ብዙ መሥዋዕት ከፍሎ በግፍ የተገፈፈበት ወዳሉበት ቦታ ወደጨለንቆ እየደነፉና እያጉራሩ እንደሄዱ ብዙዎቻችን ረስተን ይሆናል። እኔ በተፈጥሮ ከፈረንጅ ኋላ ቱስ ቱስ የሚል ሰው አልወድም። ይሁንና ሊቅ ነጋሦን ያገኘሁኋቸው ገና ተማሪ ሳለሁ በኢጣልያን አገር በሮም ከተማ በዚህ መልክ ነው። ሁናቴው ደስ ባይለኝም፣ የታሪክ ሰው መሆናቸውን ስለማውቅ፣ ላናግራቸው ብሻ፣ ፈረንጁ ጓደኛቸው በሥነ-ሥርዐቱ ሲያነጋግረኝ፣ እሳቸው ግን ሊቀርቡኝም ሊያነጋግሩኝም አልፈለጉም። ይልቅስ ያኔ ለሥልጣን እጩ ለነበረው መንግሥት በመመልመል ላይ እንደነበሩ ጓደኞቻቸው ሁሉ፣ እሳቸውም ከጎምሸሽ ብለው ቁመው ከሩቅ በፍራቻ በስርቆሽ ማየት እንጂ ሰላም እንኳን አላሉም። ድርጊታቸው ከቃል ይበልጥ ይናገራልና ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ስለሰውየው ያለኝ ግምት በጣም ዝቅተኛ ነበር። የጨለንቆው ጉዳይ ሲመጣ፣ ከነጭራሹኑ አዘቀጠው ብቻ ሳይሆን የታሪክ ዕውቀታቸው ምን ያህል አሳዛኝ እንደሆነም ተገለጠልኝ።

የጨለንቆ ውጊያ የተካሄደው ግብፆች ሐረርን ሲለቁ ከሸሙት ከአደሬው አሚር አብዱላሂ ጋር መሆኑን ማንም ያወቃል። አሚሩ ያነ ቆቱ የተባለውን የሐረርጌን የአሮሞ ገበሬ በክፉኛ ጨቁኖ የሚገዛ፣ በሐረር ከተማው ሕዝብ ራሱ ብዙ በደል በመፈጸሙ በጣም የተጠላ ብቻ ሳይሆን፣ የኢጣልያን መልእክተኞችን በጭካኔ በመግደሉ፣ አካባቢውን ይዘው የነበሩት የፈረንጆች መንግሥታት አጋጣሚውን ተጠቅመው የአሚሩን ግዛት ሊቀራመቱ በዝግጅት ላይ ነበሩ። አዬ ምኒልክ ሐረርጌ እስከዐራት መቶ ዓመት ድረስ የኢትዮጵያ ግዛት እንደነበረ

አገናዝበውት ሲያበቁ፤ አሚር አብዱላሂን በሰላም እንዲገብር ቢጠይቁት፤ ከቱርክ የበለጠ መንግሥት የለም ካለ በኋላ፤ እርስዎ እሰላም ከሆኑ እገብርልዎታለሁ ሲል፤ ሸርጥ፤ ጥምጥምና መስገኛ ምንጣፍ ላከላቸው። ቀጥሎም ሠራዊታቸው የገና በዓል እያከበረ ተዘናግቶ ሳለ፤ በድንገት ደርሶ የመድፍ ተኩስ ከፈተባቸው። የአፄ ምኒልክ ሠራዊት ከመ ቅጽበተ ዐይን በሚደንቅ መንገድ ተፈናጥሮ ደርሶ፤ መድፎቹን ማርኮ ቢተኩስ፤ ውጊያው ሳይታሰብ እንደጀመረ ሳይታሰብ በፍጥነት ዐለቀ። ነገሩ የተገላቢጠሽ ሆነ እንጂ፤ ፍጻሜው ልክ የሮሜው ገናና የጦር መሪ የነበረው ጁልዩስ ቄሣር “መጣሁ፤ አየሁ፤ አሸነፍሁ” እንዳለው ቢጤ ነው። እንግዲህ በአካባቢው የነበሩት አውሮጳውያን እንደጻፉት፤ ሐረር “የተያዘቸው አለምንም ደም መፍሰስና ዝርፍያ” ነበር። እንዳይዘረፍም በየቤቱ በራፍ የአፄ ምኒልክ ዘብ ቁሞ ይጠብቅ ነበር። አፄ ምኒልክም እንደደረሱ ሁሉም ሰው እንደባህሉና እንደሃይማኖቱ እንዲስተዳደር ማስጠንቀቂያ ሰጥተው የአሚሩን አጎቶች ሹመው ተመለሱ። ጠፍቶ የነበረው አሚር አብዱላሂ ራሱ ከተደበቀበት ወጥቶ፤ ሐረር የኢትዮጵያ አገር መሆኑን በማሳወቅ፤ “ገብቼ ልገዛ፤ አገርዎን አያጥፉት” ሲል ላከ።

እንግዲህ ሊቅ ነጋሦ አሮሞች ነፃነታቸውን ያጡበትና ታላቅ ዕልቂት የደረሰባቸው የሚሉት የጨለንቆ ውጊያ እውነቱ እሳቸው ከሚሉት እጅግ በጣም የራቀ ነው። ይልቅስ አፄ ምኒልክ አሮሞችንና ሱማሌዎችን ከጭቆና አላቅቀውአቸው ነፃ አወጥቷቸዋል፤ ሐረርንም ከአውሮጳ ቅኝ ግዛትነት አምልጣ፤ ከዐራት መቶ ዓመት በኋላ ከናቷ ኢትዮጵያ ጋር ተቀላቀለች። የሚያሳዝነው ግን ሊቅ ነጋሦ ጊዳዳ ተራ የታሪክ ምሁር ብቻ አይደሉም። ምርምራቸውን ያካሄዱት በኢትዮጵያ ባሕር በወለጋ ውስጥ ባለው በሳዩ አሮሞ ላይ ከሺ ሰባት መቶ ሠላሳ እስከ ሺ ስምንት መቶ ሰማንያ ስድስት (1730-1880) ዓ.ም. የጊዜ ገደባ ውስጥ ስለነበር ከማንም ይበልጥ ስለአሮሞ ታሪክና ውህደት እንደሚያወቁ ይጠበቅባቸዋል። የሐረርንም ጭምር። ታዲያ የሐረር አሮሞ ተጨቁኖ የነበረውና ማንነቱን ያጣው፤ በአፄ ምኒልክ ሳይሆን በግብፆች ሥር መሆኑን እንዲያው ያለው ምሁር የታሪክ ጀማሪም ያውቀዋል። የአፄ ምኒልክ አስተዳደር አብነታዊና በሁሉም ዘንድ የተወደደ እንደነበር ሌላው ቀርቶ አውሮጳውያን ባላንጠቻቸው እንደሚመሰክሩ አይተናል።

ከዚህ በላይ ባጭሩም ቢሆን እንደተገለጸው፤ አፄ ምኒልክ ያቋቋሙት ያስተዳደር ሥርዐት በዛሬ ዘመን ሲታይ ወደፊደግሽነት ይጠጋል። መሠረታዊ መመዘኛው ባህልና ታሪክ እንዲሁም የሕዝቡ ምቹትና ልምድ ሲሆን፤ አንዳንዴ ሃይማኖትንም ቋንቋንም ጭምር የሚያስተናግድ ቢሆንም፤ በነኚህ መለዎች ብቻ ተወስኖ እንደመንጋ ከብት ባንድጋ አያገራቸውም። ጐጃምና በጌምድር የሚዋሰኑ አገሮች ናቸው፤ በሃይማኖትና በቋንቋ አንድ ናቸው። ሁኖም የተለየ ታሪክና ሲወርድ ሲዋረድ የመጣ የራሳቸው የሆነ ያስተዳደር ትውፊት ስላላቸው ልዩነታቸውን እንደያዙ ቀጥሏል። እንደዚሁም አብዛኛው የወለጋና የከፋ ሕዝብ በሃይማኖትም ሆነ በቋንቋ ተመሳሳይነት ቢኖራቸውም፤ በታሪክ፤ በባህልና ባስተዳደር የየግላቸው ስለነበሩ ልዩነታቸው እንደተጠበቀ ሁኖ ተዋቅሯል። አወቃቀሩ ማናቸውም ጤናማና እውነተኛ የፈዴሬሺን ሥርዐት ያላቸው አገሮች የተከተሉት ነው ለማለት ይቻላል። ለምሳሌ የአሜሪቃን ፈዴሬሺን የመሠረቱት ዐሥራ ሦስቱ መንግሥታት በቋንቋ፤ በትውልድ፤ በእምነትም አይለዩም። እናት አገራቸውን እንግሊዝን አሸንፈው ነፃ በወጡ ጊዜ በዐሥራ ሦስቶቹ ፈንታ በአንድ መንግሥት ብቻ መዋቀር ሲችሉ፤ ሲወርድ ሲዋረድ የመጣውን የየግላቸውን አስተዳደር ላይለቁ ብለው በፌዴሬሺን ተቋቋሙ። ሌሎችም በሠለጠኑ አገራት ያሉት በፌዴሬሺን የተዋቀሩት መንግሥታት (ለምሳሌ ያህል እንደጀርመን ያሉት) የተከተሉት መልክ ነው።

አፄ ምኒልክ ዘመናዊነትን ባገር ውስጥ ለማስገባት ያልነኩት የሥልጣኔ መስክ፤ ያላደረጉት ጥረት የለም። በያንዳንዱ መስክ ከፍተኛ ተቃውሞ ገጥሟቸዋል። ግን ሁሉንም በትዕግሥትና በብልሃት በመያዝ ተወጥተው አስፈላጊ መሠረቶችን በመጣል፤ ኢትዮጵያን በዘመናዊ ሥልጣኔ ተራማጅ ኃይሎች አንዷ እንድትሆን ለማድረግ በቅተዋል። በጣሉት መሠረት ላይ ማነጻጽ የተሻለች ኢትዮጵያ መንግሥት የያንዳንዱ የተከታይ ትውልድ አላፈነት ነው።

ደጋግሜ እንደተናገርሁት፤ አፄ ምኒልክ በተለያዩ ባላባቶች ሥር ሁኖ እርስ በርስ ይተላለቅ የነበረውን ሕዝብ፤ ባንድ ሰንደቅ ዓለማ ሥር ሰብስበው አንድ ቤተሰብ አድርገውታል። በርስበርስ ፍጅት ፈንታ፤ ተከባብሮ፤

ተቻችሎና ተፋቅሮ እንዲኖር ለማድረግ ሲሉ ባደረጉት ድርጊት የተወሰነ መስዋዕት መኖሩ ርግጥና የማይካድ ነው። ሁኖም ሌሎች ብዙዎች አገሮች ለዚህ ዓላማ ሲሉ ከከፈሉት ጋር ቢነፃፀር መስዋዕቱ በጣም ዝቅተኛ ነው ማለት ይቻላል። ሁኖም አንዲት እናት ሕፃኗ እንደተወለደ ምንም እንኳን አስቃቂ ቢሆንም፣ ምጧን ረስታ በሕፃኗ ደስታ ተወጣ እንደምትቀርና ርብርብሷና ትኩረቷ በሙሉ ጫቅላዋ አድጎ ለወግና ለማዕረግ እንዲደርስላት ሌት ተቀን አለዕረፍት እንደምትንከባከብ ሁሉ፣ እኛም የኢትዮጵያን ያንድነት ግብ ለመምታት የተፈጸመውን ሥቃይና የተከፈለውን መስዋዕት በእልልታ፣ በጸጋና በደስታ ተቀብለን፣ መሯሯጥና መሸቀዳደም ያለብን ሙጨቷን አገር አደጋ ሳይነካት አንድ ሁነን በጥንቃቄ ገንብተን በዓለም-አቀፍ መድረክ ላይ ሳትደፈር ተከብረና ተፈርታ ከፍተኛ ሚና እንዲጫወት ማብቃት ነው።

አንድ መረዳት የሚገባን ነገር ቢኖር፣ ከውጥኑ ጀምሮ ሙሉ በሙሉ ፍጹም ሆኖ የተቆረቆረ አገር በታሪክ ውስጥ እስካሁን ድረስ አልታየም፤ ሊታይም አይችልም። ቢሆንም የትውልድ መተካካት ዋጋ አይኖረውም ነበር። ምክንያቱም ሥራው ሁሉ በፊተኛው ትውልድ ፍጹም ሁኖ ተሠርቶ ካለቀና ከተላለፈ፣ ተረካቢው ትውልድ የራሱን ታሪክ የሚሠራበትን ዕድል ያጣል። አሁን በዓለም ተፈርታና ተደንቃ የሚትኖረው አሜሪቃ እንኳ እንዴት እንደተቆረቆረች ቢናይ፣ ህልውናዋ የተጣለበት መሠረት ከልክ በላይ አሳዛኝና ግፊኛ ነበር ማለት ይቻላል። ቁርቋሪዎች አባቶች ተብለው የሚጠሩት መሥራቾቿ በጣም ከፍ ያለና ከዚህ በፊት ባለም ታሪክ ተሰምቶ ያልተወቀ መልእክት ያዘለ መግለጫ ቢያስተጋቡም፣ በግብር ላይ የታየው ግን አነሳው የቀረውን አብዛኛውን ሲጨቁን ነው። ሕጻን ለሁሉም ሰው የመኖር፣ ደስተኛና ነፃ የመሆን መብት ማንም የማይፈለግቸው ከእግዚአብሔር የተሰጡት የተፈጥሮ መብቶች ናቸው ቢልም፣ ከሰው እንደማይቆጠሩ፣ ወይም እኩል አይደሉም ተብለው ስለሚታሰቡ፣ ሕገ ሴቶችን፣ ጥቅሮችንና፣ ያገሩን ተወላጅ ራሳቸውን ህንዶቹን፣ እንዲሁም ድሆችንና መሃይምኖችን አያጠቃልልም ነበር። ባጭሩ የአሜሪቃ አብዮት የተባለው ሥርዐት የፈጸመው ተግባር እግዚአብሔር መርጦ ለሥልጣን ያበቃል የሚለውን የፖሊቲካ መርህ፣ የገዢው ክፍል ዋና መመዘኛው መሆን ያለበት ሀብቱ ነው በሚል ተካ፤ ሕዝባዊ መንግሥት ወይም ደሞክራሲም ተብሎ የተቋቋመው አስተዳደር፣ ጥንተ መሠረቱ በሀብታሙ የነጭ ወንድ ለሀብታሙ [የነጭ ወንድ] የተመረጠ መንግሥትን እንጂ ሌላውን የአገሩን ነዋሪ ያካተተ አልነበረም። ሌሎቹ፣ በጾታ፣ በቀለምና በዘር፣ እንዲሁም በዕውቀትና በሀብት ሰብብ የተነፈጉትን መብቶቻቸውን ያገኙት፣ የተጧጧፊ ትግል በየጎራቸውና በየፊናቸው በማካሄድ ነው። እነዚህ በየመስካቸው የተቀናጁት ድል፣ አገራቸውን እጅግ በጣም አሻሽሎ፣ የማንም ሰው መመዘኛው ችሎታውና ምግባሩ እንጂ አስፈላጊ እስካልሆነ ድረስ ከቶውኑ በሌላ ዐይነት መለኪያ ማንም መፈረጅ የለበትም የሚለውን አቋም የመንግሥታቸው መርህ ለማድረግ በቅተዋል።

አፄ ምኒልክ ያዋሃዷት ኢትዮጵያ አሜሪቃን ከላይ ባየናቸው ልዩነቶች ተመሥርቶ፣ ለዘመናት ከከፋፈላትና ካተራመሳት የመድሎ የአስተዳደር እንከን ነፃ ሁና የተቋቋመች አገር መሆኗን ከዚህ በፊት በተደጋጋሚ ገልጫለሁ። በዘርና በጾታ፣ወይም በቋንቋ፣ ካልሆነም በሃይማኖት ወይም በንብረት ምክንያት ለባርነት የተዳረገ፣ ወይም ለሥልጣን እንዳይታጭ፣ ለወግና ለማዕረግ እንዳይበቃ የተደነገገ ሕግም፣ ኅብረተ-ሰብም፣ የኅብረተ-ሰብ መደብም በኢትዮጵያ የለም። በዚህ ረገድ ባንረዳ ነው እንጂ አፄ ምኒልክ አንድ አድርገው ያስረከቡልን ኢትዮጵያ በጣም የተባረከች አገር ናት፤ ተረካቢወም ትውልድ እጅግ ዕድለኛ ነው ማለት ይቻላል። ይኸም ሁናቴ ኢትዮጵያን ከብዙ በዘመናዊ ሥልጣኔ ከገሠገሡ መንግሥታት ይለያታል።

የኢትዮጵያ ችግሯ በዘመናዊ ሥልጣኔ ወደኋላ-ቀርነትና የዘመናዊ ዕውቀት እጥረት ነው። ከመዋሃዷ በፊት ባላባቶችና ጎሦች ትርፍ ጉልበታቸውንና ሀብታቸውን በርስበርስ ፍጅት በማዋል፣ አገሪቷን ወደጦር ሜዳነት ለውጧት ነበር። ይኸንን አፄ ምኒልክ አከተሙት። ሁላቸውንም ጠበኞች በድሮዬቷ ኢትዮጵያ ጎጆ ሥር ሰብስበው ሲያበቃ፣ ከንግዴህ ወዲያ እያንዳንዱ ትርፍ ጉልበቱንና ሀብቱን በፈለገበት የትምህርት ገበታ ዙርያ እንዲያውል፣ በተመረቀበትም ሙያ ተሰማርቶ ያዋሀዷትን አገር በተራው እንዲያሻሽል አደራ ሰጥተው ወደማይመለሱበት ዓለም ሄዷል።

ጅነራል ጃገማ ኬሎ እንዳሉት፣ በአስተሳሰብም ሆነ በሙያ ዘርፍ ጠባብ በነበረው በጎሦችና በባላባቶች ዓለም

ይኖሩ የነበሩት አባቶች የጀብድነታቸው መለኪያና ምልክት በሚጥሉት ግዳይ በሚያስቆጥሩት ሚርጋ የተመጠነ ነበር። አሁን ግን ይኸ ዐይነት ድርጊት ያልተገራ አውሬ ብቻ ነው የሚፈጽመው። በዛሬ ዘመን የጀብድ ሚርጋ የሚቆጠረው እያንዳንዱ ለአገርና ለኅብረተ-ሰብ ዕድገትና ልማት በሠራው ሥራ ነው። ከዚያም አልፎ በተሰማራው የሙያ ዘርፍ በሚያገኘው ፍልሰትና ምርምር እኩዮቹን ሲያስከነዳና፣ ለዓለም ሕዝብ በጠቅላላ ጠቃሚ አገልግሎት ሲሰጥ ነው። አፄ ምኒልክ ይኸንን ዓላማችን አድርገን ባገር ውስጥም ሆነ በዓለም መድረክ ላይ እንድናበረከት ዕድሉንና በሩን በሰፊው ከፍተዋል። እያንዳንዱ ኢትዮጵያዊ እውድድሩ ሜዳ ገብቶ ድርሻውን ለአገሩም ለዓለምም መክፈል እንዲችል መንፈሱን አደራጅተዋል፤ አገሩን አደላድለው ካበቁ በኋላ የዘመናዊ ሥልጣኔን መሠረት ጥለው ሜዳውን አመቻችተዋል። ካርል ማርክስ እንዳለው በበግነት ስሜት እንጂ በሰብአዊ ልቦና የማይመራውን የጎሣንና የባላባቶችን ዓለም ማድነቅም ሆነ ከሞተበት ለማንሣት መሞከር ከታሪክ ጋር ግብግብ መያያዝ ነው። አያዋጣም፤ እንዲሁም እሳቸውን ራሳቸውን መውቀስ፣ ከሙት ጋር መሟገት ስለሆነ ርባን የለውም። የራሱን ድርሻ መወጣትና የተረከቡትን አሻሽሎ ማስተላለፍ ግን በታሪክ የሚጠየቅ ግዴታ ነው።

አፄ ምኒልክ የወረሷት ኢትዮጵያ በውስጥም በውጭም ጠላት ፊት ለፊት በመፋጠጥ ላይ ስለነበረች ህልውናዋ ራሱ አጠይቃቂ ነበር። ሲለዩአት ግን ህልውናዋና ነጻነቷ በመላው ዓለም የተረጋገጠ ብቻ ሳይሆን፣ በነጮች የቅኝ ግዛት ቀንበር ሥር ለነበሩት ሁሉ አለኝታቸውና የነፃነት ጨረራቸው፣

የህልውናቸው ዕርቡን ነበረች። “በልቤ ውስጥ ኢትዮጵያ ሁሌዬ ልዩ ቦታ አላት። ፈረንሳይና እንግሊዝ፣ እንዲሁም አሜሪቃ ባንድጋም ሆነ ለየብቻቸው ሽርሽር ከመሄድ ይልቅ፣ እጅግ በጣም ይጎመጃኝ የነበረው ኢትዮጵያን የመከታተል ፍላጎት ነበር። ኢትዮጵያን ስጎበኝ፣ የገዛ ራሴን ጥንተ ልደት ብቻ ሳይሆን አፍሪቃዊነቴንም ጭምር ቆፍሬ የማገኝ መስሎኝ ይታየኝ ነበር።” ሲል ኢትዮጵያን በመወደስ ኔልሶን ማንዴላ የጻፈው ስሜትና አስተያየት በአብዛኛው ጥቅር ሕዝብ ልብ ውስጥ ያለ ነው ቢባል ሐሰት አይደለም።

ኔልሶን ማንዴላ ውዳሴውን የጻፉት አሻፈረኝ አልቀበለውም ብለው ለካያ ሰባት ዓመት ሕይወታቸውን በእስር ቤት በመጎዳቀል የሰውነት በጎሣች ክልልና ሥርዐት የተዋቀረ መንግሥት እምነልክ ቤተ-መንግሥት ከመቀመጡ በፊት ነበር። ከእስር ቤቱ እንደተፈቱ መጀመርያ ላይ ከጎበኙት አገሮች መካከል አንደኛይቷ የሚያደንቋት የአፄ ምኒልክ ኢትዮጵያ ነበረች። ዘውገኞቹ ሥልጣን ከጨበጡ በኋላ ግን በአገሪቷ ጠፈር ላይ በየጊዜው እየበረሩ ሲያልፉም ሆነ ብዙ ዕድልና ገጠመኝ ኑሮላቸው እያለ፣ አንድ ጊዜም እንኳን አልመጡም፤ ዘር ብለውም ሊያዩ አልፈለጉም። ርግጠኛ ነኝ የወሰዱት አቋም አፄ ምኒልክንም፣ ልክ በዘረኛው የደቡብ አፍሪቃ መንግሥት ራሳቸውን እንደማቀቁ ሁሉ፣ በጎጠኛው መንግሥት ቀንበር ሥር የሚጥረውን የኢትዮጵያን ሕዝብ ላያሳዝኑ ብለው ይሆናል። እንግዲህ ከዚህ የከፋ ኩነት ሊኖር አይችልም። ለአፄ ምኒልክም ሆነ እሳቸው ላዋህዲት ኢትዮጵያ ያላቸውን አድናቆትና ሙገሳ በሰላ አንደበታቸው፣ በወርቃማ ብዕራቸው ጽፈው ለልጅ ልጅ የሚተላለፍ ዕጹብ ድንቅ የሆነ ማስታወሻ ትተዋል። በመላ ዓለም ታላቅነታቸው የተወደሰው ኔልሶን ማንዴላ ያከበሯቸውና ያደነቋቸው አፄ ምኒልክና ሥራቸው፣ በጥራዝ-ነጠቁና እቤተ-ክርስቲያን ውስጥ እንደገባ ውሻ በየሄደበት በሚባረረው ቢዋረዱና ቢጠሉ በፍጹም አይደንቅም። መጠበቅም ያለበት ነው። ሥራቸው ጥርት አድርጎ የሚያሳየው ተቃራኒውን ነው። የአፄ ምኒልክን ታላቅነትና ገናናነት፣ የአሽሚጣጮቻቸውን ከንቱነትና ብኩንነት።